

Onterving van wettelijke erfgenamen

<https://hdl.handle.net/1874/240813>

1886

J. DE VRIES VAN DOESBURGH.

ONTERVING

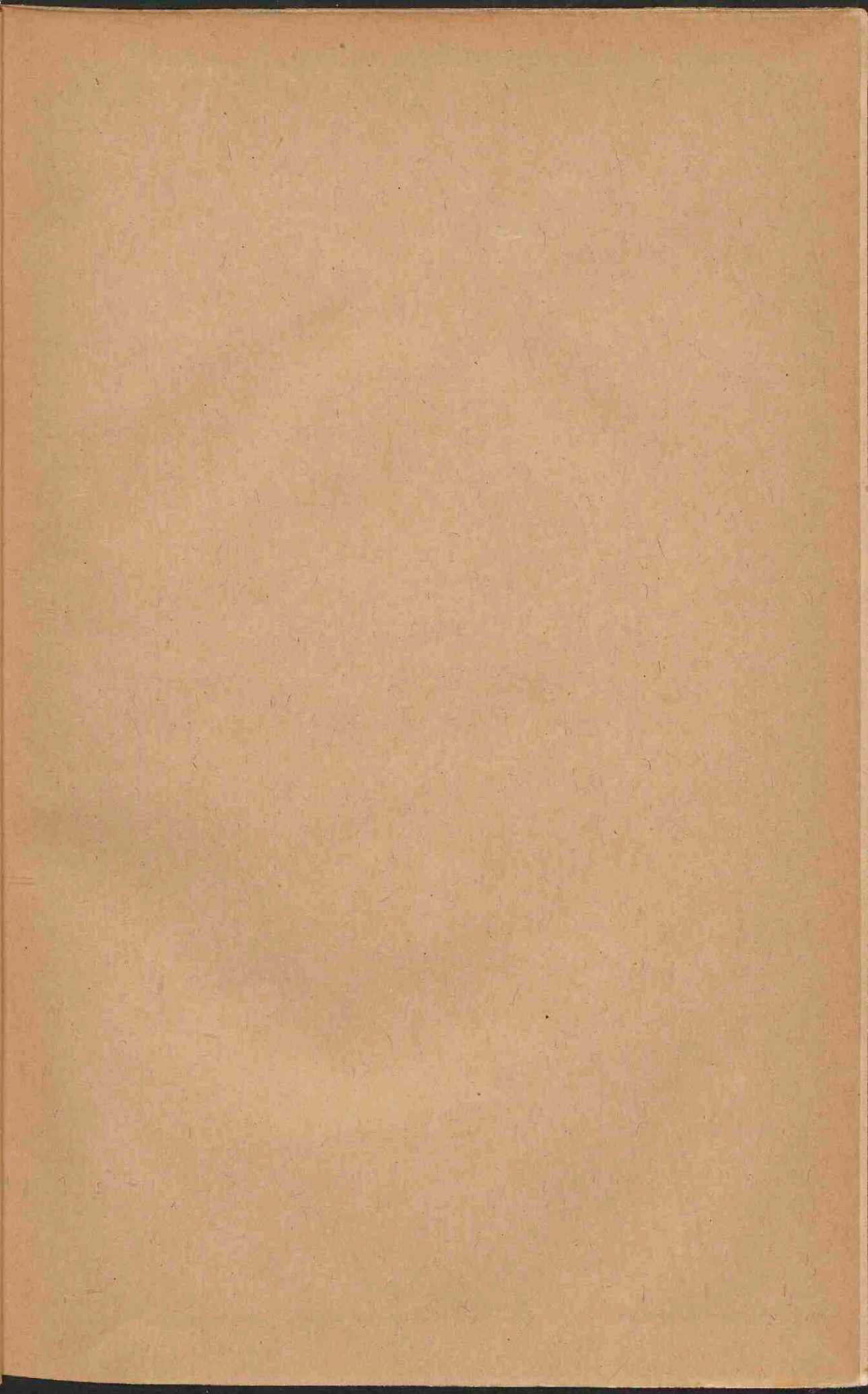
VAN

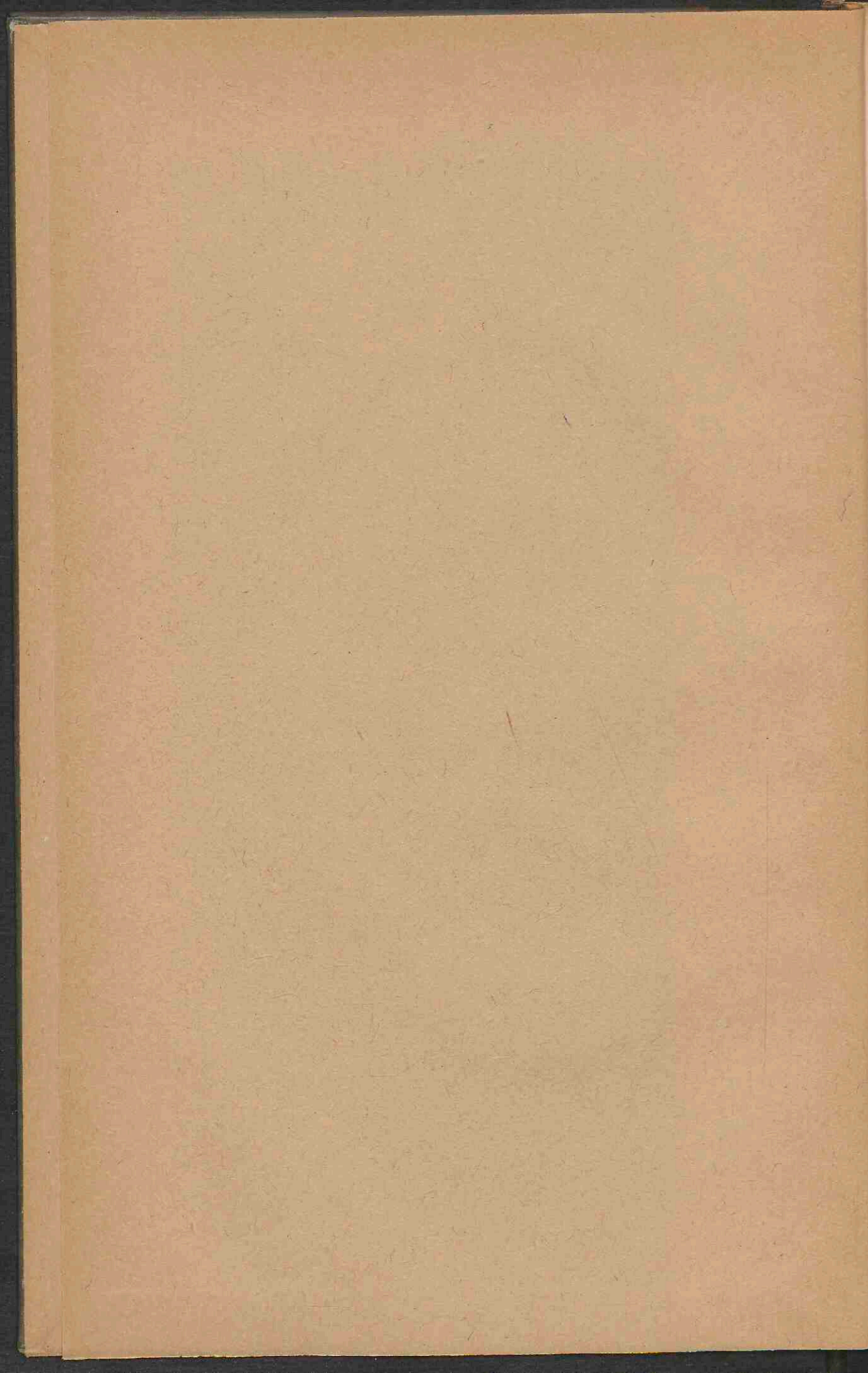
WETTELIJKE ERFGENAMEN.

GEDRUKT BIJ M. WYT & ZONEN, ROTTERDAM.

1886.

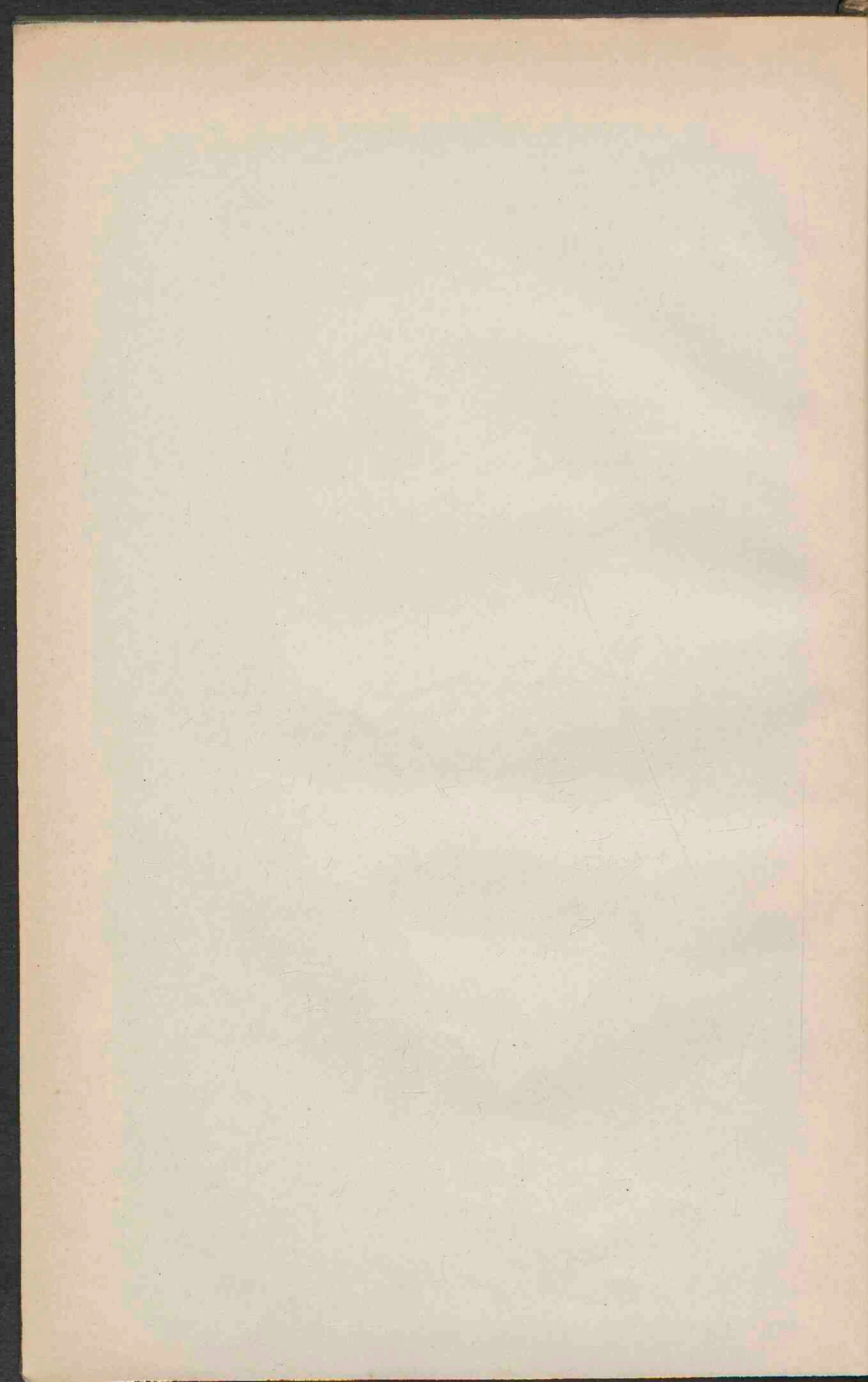
A. qu.
192

nt. 68 192

ONTERVING
VAN WETTELIJKE ERFGENAMEN.

Onterving van Wettelijke Erfgenamen.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. J. A. WIJNNE,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT VAN LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER UNIVERSITEIT

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE

FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

TE VERDEDIGEN

op Dinsdag den 15^{den} Juni 1886, des namiddags te 3 uur,

DOOR

JOHAN DE VRIES VAN DOESBURGH,

geboren te Kralingen.

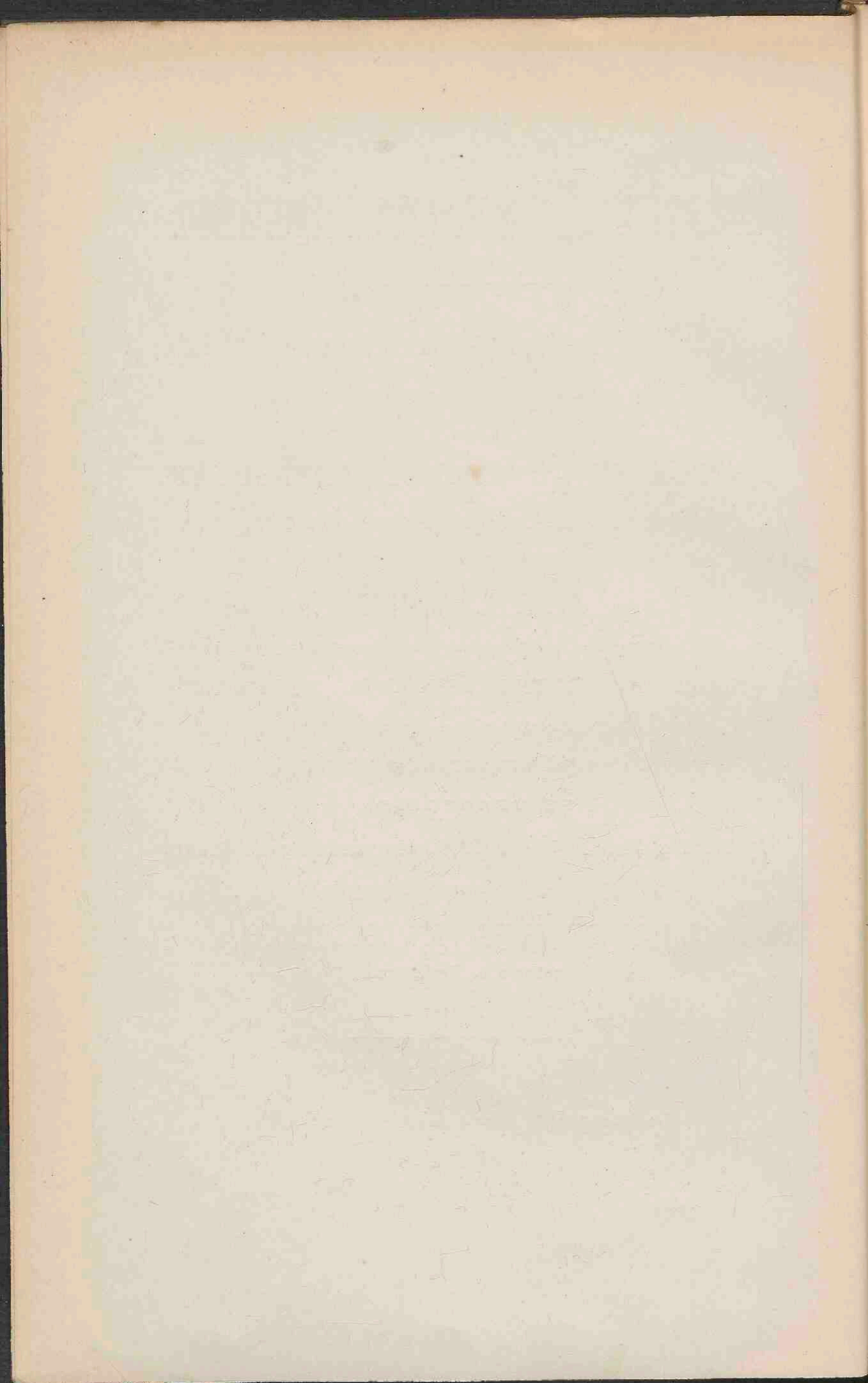

GEDRUKT BIJ M. WYT & ZONEN, ROTTERDAM.

1886.

Aan mijne Ouders.

Met het verdedigen van dit proefschrift sluit zich het tijdperk van mijne leerjaren, waarin de lessen van anderen hunnen grootsten invloed hebben.

Zeer verplicht gevoel ik mij daarom, in de eerste plaats aan hen, wier onderwijs ik mocht genieten, inzonderheid aan U, Hooggeleerde HAMAKER, voor den steun, die gij mij geweest zijt, en den tijd, welken gij ook bij het samenstellen van dit proefschrift, voor mij hebt overgehad.

Aan U en den Hooggeleerden DE GEER VAN JUTFAAS, dank ik de vele nuttige avonden van „Antonius Matthaëus.”

Hoe gaarne had ik hier ook openlijk, mijn hartelijken dank betuigd aan den Hoogleeraar FRUIN, voor de tweezijdige opcatting die hij en zijn huisgezin van mijne academische opvoeding gehad heeft. Geen mijner tijdgenooten heeft bij

zijn overlijden zooveel verloren als ik. - Nu rest mij alleen de betuiging mijner diepe erkentelijkheid aan zijne weduwe.

Mijn dank in de tweede, maar niet in de mindere plaats aan de gezinnen der Hoogleraren DIBBITS, BUYS BALLOT en RAUWENHOFF voor de bereidwilligheid waarmede zij mij als zoon mijns vaders hebben ontvangen, en verder aan allen die bijgedragen hebben, dit eerste tijdperk mijns levens te veraangenamen, niet het minst aan Mevrouw J. A. baronesse VAN HOËVELL - LENTING, voor de vier zonnige gymnasium-jaren, welke ik te haren huize mocht doorbrengen.

De onterving van wettelijke erfgenamen.

De onzekerheid welke bestaat, zoowel in de litteratuur als in de jurisprudentie, omtrent het onderwerp dat men in deze bladzijden behandeld vindt, was de aanleiding tot dit proefschrift; eene aanleiding welke wij des te liever aangrepen, omdat de onzekerheid naar onze meening niet behoefde te bestaan.

De vraag dan, welke wij op ons genomen hebben hier te beantwoorden, kan kort en duidelijk als volgt gesteld worden: Moet eene enkele onterving van wettelijke erfgenamen zonder meer, als eene geldige uiterste wilsbeschikking beschouwd worden?

Dat deze quaestie in den loop der tijden, om de practische waarde die zij heeft, niet onbesproken is gebleven, behoeft nauwelijks vermelding, maar toch kan men van het meerendeel der schrijvers die haar behandelen, niet zeggen, dat zij zich met dien ernst van hun taak kwijten, welken zij verdient. „Toch schijnt de vraag belangrijk genoeg”, zeide voor ettelijke jaren Mr. OUDEMAN, „om eens overwogen te worden,

vooral daar eene opzettelijke beantwoording van deze, voor zooverre ons bekend is, bij geenen uitlegger, noch van het Fransche, noch van het Nederlandsche recht, voorkomt." Moge dit verwijt, reeds lang geleden gedaan, wat de Fransche schrijvers betreft, ook nu nog niet geheel van grond ontbloot zijn, voor de Nederlandsche kan het niet langer geacht worden op te gaan, want geen juridisch werk van naam in ons land, of het bevat op dit punt de conclusie van den schrijver, zij het dan ook gebrekkig, of somtijds geheel ongemotiveerd. Wij zullen in het kort de schrijvers en hunne beweringen nagaan, aanvangende bij de vaderlandsche, daar deze het meeste licht over de quaestie doen schijnen.

Mr. OPZOOMER in „het B. W. verklaard" 4^e deel, blz. 200 zoekt de verklaring in de definitie die ons B. W. geeft van het testament, hij zegt: „De natuur van het testament is een geheel andere geworden, dan zij te Rome was. Daar was het de beschikking over de erfenis als eenheid beschouwd, het instellen van een erfgenaam, die de plaats van den overledene zou innemen. Hier is het iedere beschikking, zij het dan ook maar over een deel van het nagelaten goed. Zulk eene beschikking, en dan zelfs over al het nagelaten goed, is ook de eenvoudige uitsluiting van de wettelijke erfgenamen. Het is de negatieve beschikking des erflater, dat niets van zijn goed het deel dier erfgenamen worden zal. Bij gebreke van eene positieve beschikking, aan welke erfgenamen het dan komen zal, vervalt het nu, uit kracht van art. 879 aan den Staat."

In andere bewoordingen volgt Mr. DE PINTO in zijne handleiding tot het B. W. II § 539, dezelfde redoneering; want wij lezen daar: *„Testamentum est voluntatis nostrae iusta sententia, de eo, quod quis post mortem suam fieri velit. L 1 Dig. qui test. fac. pos. —* Uit deze wet is de tegenwoordige bepaling overgenomen, welke zich veel verder uitstrekt dan die van art. 895 C. N. Deze laatste vorderde, dat de uiterste wil altijd moest inhouden eene beschikking over alle of over sommige goederen van den erflater, de onze vordert dit niet. Bij ons is alleen de verklaring van hetgeen iemand wil dat na zijnen dood geschieden zal, genoeg, onverschillig of die verklaring tevens eene beschikking bevatte over de nalatenschap, dan wel of daarbij voogden of bewindvoorders benoemd, voorzieningen over begrafenis of dergelijke gemaakt worden, enz. De akte, die niets anders inhoudt dan de uitsluiting der erfgenamen, is ook een uiterste wil, omdat daarbij wel degelijk in zekeren zin over de goederen beschikt wordt, althans zeker verklaard, wat hij wil dat na zijn dood geschieden zal. Het zal dan verder van den inhoud van dien uitersten wil afhangen, of daarbij alleen de eerst gerocpenen *ab-intestato* of wel alle de bloedverwanten moeten geacht worden te zijn uitgesloten; terwijl in dit laatste geval de nalatenschap overgaat op den echtgenoot, of, indien ook deze moet gerekend worden te zijn uitgesloten, op den Staat, art. 879. Houdt de akte, zonder eenige nadere bepaling, in de uitsluiting der erfgenamen *ab-intestato*, dan zijn zoowel alle de bloedverwanten als de echtgenoot uitgesloten en vervalt de nalatenschap aan den Staat. Indien slechts zijn

uitgesloten de bloedverwanten, dan treedt de echtgenoot als erfgenaam op."

Gedeeltelijk dezen en gedeeltelijk eenen anderen betoogtrant volgt Mr. DIEPHUIS, het Ned. B. R. VIII bl. 194, daar hij zich, behalve op de bepaling van art. 922, ook nog op het argument beroept, dat uitsluiting eene negatieve beschikking, en dus instelling is; en daarenboven breedvoerig uitweidt over den inhoud van art. 879, dat "bij gebreke" van bloedverwanten en van eenen overblijvenden echtgenoot, de goederen aan den Staat doet vervallen. Hij zegt het volgende: "Bij ons is nu, ook volgens de wet, een testament eene akte, houdende de verklaring van hetgeen iemand wil, dat na zijnen dood geschieden zal – of niet geschieden, zou men er veilig kunnen bijvoegen, maar noodig is dit ook niet, daar, bepaaldelijk waar sprake is van uiterste wilsbeschikkingen, in eene bepaling wat niet zal geschieden, tevens eene aanduiding ligt van wat men wil, dat wel geschieden zal. Die eenvoudig zijn vroegeren uitersten wil herroept, verklaart daardoor, dat hij niet wil dat deze zal worden opgevolgd, maar tevens, dat een vroegere werken zal, of dat zijne nalatenschap zal toekomen aan zijne erfgenamen naar de wet. En die zijne wettelijke erfgenamen uitsluit, zonder anderen in hunne plaats tot zijne erfenis te roepen, geeft daardoor zijnen wil te kennen, dat geen zijner bloedverwanten, en zelfs zoo hij een echtgenoot nalaat, ook deze niet van hem erven zal, maar tevens, dat zijne goederen aan den Staat zullen komen, aan wien ze immers vervallen bij gebreke van bloedverwanten en echtgenoot. In strijd hiermede is wel is waar beweerd, dat in geval

van zoodanige uitsluiting de nalatenschap niet aan den Staat, maar evenwel aan de wettelijke erfgenamen toekomt; maar ten onrechte. Er is gezegd, dat volgens art. 921 de goederen, welke iemand nalaat, aan dezen behooren, voor zoover hij daarover niet bij uitersten wil wettiglijk mocht hebben beschikt, en dat dit hier niet is geschied. Maar dit zou slechts dan kunnen opgaan, zoo men alleen gezegd kon worden over zijn goed te beschikken, wanneer men het uitdrukkelijk aan iemand toekent en niet wanneer men het aan iemand ontzegt, wien het anders zou toekomen. Er is voorts gewezen op art. 879, en gezegd, dat slechts bij gebreke van wettelijke erfgenamen, of van bloedverwanten en overblijvenden echtgenoot, de goederen vervallen aan den Staat. Maar de wettelijke erfgenamen ontbreken werkelijk, al zijn er personen, die wettelijke erfgenamen zouden kunnen zijn, maar het tengevolge hunner uitsluiting niet zijn, en al belet deze niet, dat de bloedverwanten en de echtgenoot bestaan, zij belet hen toch te erven; en al doet de uitdrukking „bij gebreke” veelal denken aan het geval, dat iemand niet bestaat, op menige plaats wijst zij toch ook, zoo niet uitsluitend dan althans mede op het geval, dat iemand wel bestaat, maar niet handelen, niet optreden kan.”

Om dit laatste te bewijzen doet Mr. DIEPHUIS een beroep op art. 936 sqq. Alsof de gevallen gelijk stonden, alsof werkelijk, wanneer een erflater iemand uitsluit van zijne nalatenschap, diens persoonlijkheid geheel opgeheven wordt, en ophoudt te bestaan, evenals de wet dit onderstelt, waar zij spreekt van *bij gebreke van den vader, geeft de moeder de toestemming*. Doch

al ware dit zoo, dan is nog een beroep op art. 93b en 94 niet afdoende, want werkelijk wordt in deze artikelen alleen het oog gevestigd op de omstandigheid dat de vader lichamelijk ontbreekt; immers eerst in art. 95a wordt er het onderstelde geval mede gelijk gesteld „of wanneer zij zich alleen in de onmogelijkheid bevinden om hun wil te verklaren.“ Dit pleit dus onzes inziens zeer zeker voor de uitlegging van het woord „ontbreken“ als niet lichamelijk aanwezig zijn. De Code zegt hier dan ook uitdrukkelijk: *si le père ou la mère sont morts, ou s'ils sont dans l'impossibilité de manifester leur volonté.*

In het Handboek voor Notarissen van Mr. LOKE II § 83 lezen wij dat deze evenals de bovengenoemde juristen op dezelfde gronden, dezelfde meening is toegedaan; daar hij echter een argument tracht te weerleggen dat tegen zijne meening zou aangevoerd kunnen worden, is het noodig zijne eigene woorden hier weder te geven: „De vraag is ontstaan, of de enkele verklaring van eenen erfflater, dat hetzij deze of gene van, hetzij al zijne vermoedelijke erfgenamen, zullen uitgesloten zijn, in den zin der wet, eene uiterste wilsbeschikking zal daarstellen, ten gevolge hebbende, dat zij, die na de aldus uitgeslotenen, volgens de wet, aanspraak hebben, doch ten wier behoeve de testateur eigenlijk niet heeft gedisponeerd, zullen geroepen worden? Men heeft opgemerkt, dat zoodanige verklaring geene beschikking over na te laten goederen bevat; dat zij is eene verklaring, niet van hetgeen men wil dat na zijnen dood geschieden zal, maar van hetgeen men verlangt dat

niet geschieden zal. Intusschen is die opmerking meer spitsvindig dan juist. Evenals degene, die enkel en eenvoudig eenen uitersten wil herroept, daardoor met der daad beschikt ten voordeele van hen, die zonder dien uitersten wil, hetzij naar de wet, hetzij uit krachte van een ander testament, zijne erfgenamen zouden zijn; evenzoo worden door de enkele uitsluiting van een of meer der naaste, vermoedelijke erfgenamen, degenen, die bij ontstentenis van deze zullen gerechtigd zijn, *implicite* geïnstitueerd. Wij verecnigen ons dus met het gevoelen van hen, die aan zoodanige beschikking rechtsgevolg toekennen."

Behalve hetgeen de vermelde rechtsgeleerden in hunne werken over het Ned. Burgerlijk Recht over de onderhavige quaestie hebben neergeschreven, troffen wij in eenige juridische tijdschriften nog de meeningen van anderen aan, welke hier vooral niet met stilzwijgen mogen worden voorbijgegaan.

Een van de belangrijkste stukken, die op dit punt geschreven zijn, vindt men in de Verzameling van Rechtsgeleerde adviezen dl. IV bl. 77 v. n°. XVI, alwaar de schrijver in een doorwrocht betoog tot dezelfde conclusie komt, als de hierboven aangehaalde juristen. Hij legt zich de vraag als volgt voor: Is een erflater, geene erfgenamen in de rechte linie achterlatende, bevoegd, om bij zijnen uitersten wil over een gedeelte zijner nalatenschap beschikkende, zijne erfgenamen bij versterf van het overige gedeelte derzelve uit te sluiten? Ja. — Is in dit geval de Staat daartoe gerechtigd, krachtens het laatste lid van art. 879 B. W.? Ja. — Reeds onmiddelijk valt in het

oog bij het stellen van deze vragen, dat de redactie hier meer begrensd is, want de vorige schrijvers namen de onterving algemeen, terwijl deze toch de beschikking over een gedeelte eischt en dus instelling van een erfgenaam of legataris. Onder meer zegt hij in zijn opstel: „Het geval heeft zich voorgedaan, dat iemand bij zijn testament over een klein gedeelte zijner nalatenschap hebbende beschikt, daarop deze woorden heeft laten volgen: wilstende ik wel uitdrukkelijk, dat mijne erfgenamen bij versterf geen penning van mijne nalatenschap zullen beuren. Wie heeft recht op dat grooter deel dier nalatenschap? Ziedaar de zeer natuurlijke vraag, die zich uit dat testament opdeed. Het antwoord is niet gemakkelijk, want de wetgever heeft aan dergelijk geval nooit gedacht. De zoo straks aangehaalde woorden der uiterste wilsbeschikking zijn duidelijk, de erfgenamen die bij versterf recht zouden gehad hebben op dat gedeelte, dat na de uitdrukkelijke beschikking nog van zijne nalatenschap overblijft, worden daarvan uitgesloten. Van die duidelijke bewoordingen mag men dan ook door geene uitlegging afwijken (art. 932). Men ziet uit de woorden zeer stellig dat de erfgenamen bij versterf het niet mogen krijgen; dat is de wil des erflaters. Is die wil geldig? Met andere woorden: is de erflater bevoegd, zijne erfgenamen van een gedeelte zijner nalatenschap uit te sluiten? Deze vraag moet bevestigend beantwoord worden, ingeval hij over dat gedeelte ten behoeve van anderen wettiglijk heeft beschikt (art. 921). Maar de beantwoording dier vraag is zoo gemakkelijk niet, wanneer de erflater zich bij die uitsluiting bepaalt en geene beschikking ten behoeve van anderen in het

testament is te lezen. De erfgenamen toch bij versterf hebben recht op de nalatenschap, wanneer en voor zooverre daarover niet wettiglijk is beschikt; zij hebben daarop recht, wanneer de erflater zijne naaste bloedverwanten of zijn naaste bloed uitdrukkelijk daartoe roept (art. 924). Deze leer steunt op den vooronderstelden wil des erflaters; maar hier is een gevoel tegenstrijdige wil openbaar. De erflater verklaart, dat hij wil dat zijne erfgenamen bij versterf niet zullen krijgen datgene, waarover hij ten behoeve van anderen had kunnen beschikken, maar waarover hij ten behoeve van anderen niet heeft beschikt. Zoodanige verklaring is een uiterste wil of testament, en wel zeer bestaanbaar, want hij is overeenkomstig de bepaling van art. 922; dat artikel toch staat op zich zelve, het geeft de definitie van een testament, en eerst in het volgende art. 923 wordt van uiterste wilsbeschikkingen ten aanzien van goederen gesproken."

Is echter in de woorden des onderwerpelijken testaments eene erfstelling hetzij dan *tacite* of *implicite* gelegen? Met andere woorden, moet de testateur geacht worden met die woorden ten behoeve van anderen te hebben beschikt? En zoo ja, ten behoeve van wien?

Hier deelt de schrijver de geschiedenis mede van ons art. 922 en de wijziging die de romeinsch-rechtelijke definitie in den Code had ondergaan, om dan op de quaestie terugkomende te vervolgen: „In eene uiterste wilsbeschikking, hoedanige wij voor ons hebben, dat is, onder de Nederlandsche wetgeving gemaakt en ten aanzien van des testateurs goederen (art. 923), vindt men ecne beschikking onder eenen bizonderen titel van

een klein gedeelte, en daarenboven alleen de boven opgegevene woorden. In die aan de erfgenamen bij versterf alle aanspraak op dat overige grooter deel der nalatenschap ontnemende woorden, ligt zeer zeker geene uitdrukkelijke erfstelling, noch ten hunnen behoefte, noch ten behoefte van iemand anders. Daarin ligt mede, noch *tacite* noch *implicite*, eene erfstelling ten hunnen behoefte: de woorden toch zijn stellig ten hunnen nadeele. Ligt in die woorden eene erfstelling ten behoefte van een ander? Neen." In de negatieve oplossing van deze laatste vraag is dus een groot onderscheid gelegen tusschen den opsteller van dit advies en de vroeger behandelde juristen, en om zijn antwoord te motiveeren zegt hij: "Vooreerst toch is, gelijk straks is betoogd, eene stilzwijgende erfstelling noch denkbaar, noch aannemelijk, en mag niet worden afgeleid uit den vooronderstelden wil des testateurs, omdat aan geene erfstelling, dat is aanwijzing van eenen erfgenaam (*successoris designatio*) kan worden gedacht, zonder dat die *expressis verbis* hebbe plaats gehad, en zulks niet alleen naar algemeene beginselen, maar ook naar de voorschriften van het geschreven recht." De waarheid van deze bewering wordt door schrijver nader aangetoond en zeer logisch komt dan ook verder de vraag bij hem op, of de erfgenamen bij versterf niet kunnen zeggen: wij zouden ons recht bij de wet ons toegekend hebben verloren, bijaldien de erflater ten behoefte van een ander hadde beschikt, maar nu hij daarover niet ten behoefte van een ander heeft beschikt, behouden wij ons wettelijk recht, dat ons door de bloote verklaring, dat wij er geen cent van zullen

beuren, zonder erfstelling ten gunste van een ander, niet is kunnen worden ontnomen. Uit deze moeielijkheid tracht de schrijver zich te redden door het volgend betoog dat wij hier woordelijk laten volgen, ons geheel van kritiek onthoudende: „De erfflater heeft, volgens de wet, de bevoegdheid zijne nalatenschap of een gedeelte daarvan aan zijne erfgenamen bij versterf achter te laten, te vermaken of te ontnemen. Hij ontnemt hun die hier, en wel door te beschikken, hetwelk niet meer bij ons de beteekenis heeft van het *disposer* der Franschen, maar door zijnen wil ten gunste van anderen te verklaren, of hetgeen meer bepaald hier het geval is, het aan de wet over te laten, die zegt, wie bij uitsluiting van de erfgenamen bij versterf daartoe komen moet. Gelijk, wanneer de erfflater b.v. zijne broeders, zusters en hunne kinderen had uitgesloten, zonder meer, de ooms en tantes als de bij de wet geroepene naaste collateralen bij gebreke van de uitgeslotenen zouden komen, zoo ook moeten, als gevolg van het uitdrukkelijk en geoorloofd testamentair verbod, de erfgenamen bij versterf gerekend worden te ontbreken, of niet te bestaan als erfgenamen. *Vi legis* (art. 879 in fine) vervalt mitsdien de nalatenschap aan den Staat. Het is dat artikel hetgeen de erfflater moet geacht worden op het oog te hebben gehad. Hij heeft gewild dat zijne erfgenamen bij versterf niet zouden komen. Welnu, deze ontbrekende vervalt de nalatenschap aan den Staat. Dit is het noodzakelijk gevolg der testamentaire wilsverklaring overeenkomstig dezelve en de wet. Bij de Romeinen heet het *„cedit fisco.“* Tot dusver de schrijver in de Rechtsgeleerde adviezen.

Waren tot nu toe allen die hunne opinie neerschreven omtrent deze rechtsvraag, eenstemmig over de geldigheid eener dusdanige beschikking, thans moeten wij er toe overgaan om den eenigen schrijver te bespreken, wiens advies van dat der genoemden afwijkt. Mr. OUDEMAN heeft in „Opmerkingen en Mededeelingen” deel III blz. 24-30 in een helder artikel zijne meening uitgesproken, en ofschoon het meerendeel der hierboven geciteerde schrijvers na hem zich over deze quaestie hebben uitgelaten, stond hij tot nu toe alleen in zijne opvatting, dat de wet, waar zij spreekt van den inhoud van een testament en van testamentaire beschikkingen, hieronder eene geïsoleerde onterving niet kan begrepen hebben. Daar zijn betoog echter verreweg het belangrijkste is dat wij over deze geheele zaak aantreffen, is het alleszins gepast, er hier wat breedvoeriger over uit te weiden. Na de vraag in ongeveer dezelfde beoordeelingen gesteld te hebben, als wij reeds meermalen hierboven deden, vangt de heer OUDEMAN aan met de opinie van diegenen te weerleggen, wier meening het is, dat de Staat recht zou hebben op het geheel of gedeelte der nalatenschap, ten opzichte waarvan de erf-later zijne wettelijke erfgenamen heeft uitgesloten; en hij toont vervolgens aan dat reeds eene eenvoudige lezing der wetsartikelen, op welke men dit beweren grondt, doet zien, dat het onjuist is. Dit doende stuit hij zooals te voorzien was op het argument, dat wij reeds hiervoor op pag. 5 bespraken, want hij vervolgt: „Men zegge nu niet, dat de uitgeslotene erfgenamen in eenen rechtskundigen zin geacht moeten worden geheel

niet te bestaan. Vooreerst zoude men door zoodanige uitlegging der wet aan de woorden „bij gebreke,” in art. 879 B. W. voorkomende, eene beteekenis geven, geheel in strijd met die, welke onze wetgever aan deze woorden hecht, zooals blijken kan uit vele plaatsen, waar deze zelfde woorden gevonden worden, en waar zij onmogelijk anders dan een niet-bestaan in physieken zin kunnen aanduiden. Zie b.v. art. 905, 1223, 1224, 1596, 1915, 1929 B. W., art. 129. 179 W. v. K. Niets geeft dus de bevoegdheid om aan deze woorden in art. 879 B. W. eenen zoodanigen overdrachtelijken zin te hechten. Bovendien wanneer de wetgever wilde, dat de wettelijke erfgenamen, die bestaan, strijdig met de waarheid als niet aanwezig zouden beschouwd worden, in geval van uitsluiting door den testateur, dan zou dit uitdrukkelijk bij de wet bepaald zijn. Dit is dan ook elders in het wetboek geschied, wanneer *per iuris fictionem* zoodanige stellingen zijn opgenomen. Zoo is in art. 3 B. W. vastgesteld, dat het kind van hetwelk een vrouw zwanger is, als reeds geboren aangemerkt wordt, zoo dikwijls deszelfs belang zulks vordert, en zoo bepaalt art. 1104 B. W. „de erfgenaam die de nalatenschap verwerpt, wordt geacht nooit erfgenaam geweest te zijn”, waarvan het gevolg is, dat, indien alle erfgenamen de nalatenschap verwerpen, de Staat, volgens art. 1105 al. 2 haar kan vorderen. Maar van eene uitsluiting der erfgenamen door den testateur wordt ditzelfde nergens in de wet gelezen. Eerst wanneer de wettelijke erfgenamen ontbreken, d. i., wanneer er geene wettelijke erfgenamen in leven zijn, vervalt dus de nalatenschap aan den Staat:

niet indien de testateur zijne wettelijke erfgenamen van de nalatenschap heeft uitgesloten."

Dat indien iemand in zoodanig testament voor een gedeelte is ingesteld, het overige dezen niet door recht van aanwas toekomt, achten wij met Mr. OUDEMAN boven alle verdenking verheven. „Maar hoe dan?" gaat hij verder. „Naar ons oordeel kan en moet de vraag, welke ons bezig houdt, opgelost worden uit art. 921 B. W., bij welk artikel tot regel is gesteld, dat de goederen behooren aan de erfgenamen volgens de wet, en als uitzondering is aangenomen dat de erflater er over heeft beschikt; de wet roept de erfgenamen *ab intestato*, doch vergunt den testateur, anderen tot zijne nalatenschap te roepen, indien en voor zoover hij dit niet heeft gedaan, blijft de regel gelden, en wordt geene verandering in de wettelijke erfopvolging gemaakt. Eene eenvoudige uitsluiting der erfgenamen zonder instelling, zonder aanduiding wie deze goederen zullen erven, is geene beschikking in den zin van art. 921, want daardoor wordt niemand, in de plaats der wettelijke erfgenamen tot de nalatenschap geroepen, en nu niemand uit het testament aanspraak kan maken op deze goederen, moeten zij volgens de wet vererven."

Het groote argument dat de wet in art. 922 zulk eene ruime opvatting van den aard van het testament heeft mogelijk gemaakt, weerlegt hij door aan te toonen, dat onze wetgever voor een beschikking over de goederen niet anders erkent dan eene stellige verklaring, wie deze goederen zal erven. Hij bewijst dit uit het onmiddellijk volgend art. 923, waar de uiterste wilsbeschikkingen ten

aanzien der goederen worden gezegd te zijn algemeen of onder eenen algemeenen titel of onder een bizonderen titel, en verder uit een reeks van artikelen waar het woord „beschikking” niet anders kan opgevat worden dan als eene positieve verklaring, wie de erflater met deze goederen wil begifigen. Zie b.v. art. 924, 925, 926, 929, 930, 947, 951-953, 965. „Eene eenvoudige uitsluiting, waarbij de testateur alleen te kennen geeft, wie hij niet wil, dat zijne goederen zullen hebben, is dus geene beschikking over de goederen in den zin der wet en van art. 921 B. W., even weinig als de testateur zou kunnen gezegd worden eenen voogd te hebben benoemd, wanneer hij verklaart, wie hij niet wil, dat voogd over zijne kinderen zal zijn.”

Ten slotte eindigt Mr. OUDEMAN met de volgende woorden: „Mocht iemand nog bezwaar daarin vinden, dat, volgens de door ons ontwikkelde meening, de wettelijke erfgenamen tegen den wil des erflaters de nalatenschap verkrijgen, dan doen wij opmerken, dat wel aan den erflater in het algemeen vergund is de erfopvolging tot zijne nalatenschap te regelen; doch dat hij echter hierbij aan de voorschriften der wet gebonden is. Hij moet dus vooreerst de vormen in acht nemen bij de wet voor uiterste wilsbeschikkingen voorgeschreven, hij is somtijds door een wettelijk aandeel beperkt, omtrent hetwelk zijne beschikkingen krachteloos zijn (art. 960 B. W.); maakt hij eene erfstelling over de hand, dan is die geheel nietig en van onwaarde (art. 926); bepaalt hij onzedelijke voorwaarden, dan worden zij volgens art. 935 voor niet geschreven gehouden. Nu zegt de wet-

gever: ik bepaal, wie uwe goederen zal erven; zijt gij, erfflater, met de door mij geroepene erfgenamen niet tevreden, dan kunt gij een of meer anderen roepen. Maar nu moet de erfflater dan ook de erfgenamen, die hij in de plaats van de door de wet geroepenen wil, duidelijk aanwijzen. Hij mag niet zonder anderen te noemen, ook de wettelijke erfopvolging omverstooten en zijne verklaring, strijdig met den wil der wetgevers gedaan, is krachteloos."

Hiermede hebben wij het belangrijkste gedeelte van de Nederlandsche litteratuur, welke over deze rechtsvraag loopt, besproken en rest ons nu nog de meeningen der Fransche juristen na te gaan.

DEMOLOMBE, *Traité des Donations entre-vifs et des Testaments*, vierde deel blz. 10 § 11 bis, zou aan de bloote onterving geen rechtsgevolg toekennen, wanneer er niet eene beschikking ten gunste van anderen uit voortvloeide. Wij lezen daar; "*Si le testateur est libre de disposer, sous toute dénomination propre à manifester sa volonté, ajoutons qu'il faut, dans tous les cas, du moins qu'il dispose! D'où la conséquence que l'on ne pourrait reconnaître aucun effet à l'exhérédation pure et simple, qu'il aurait prononcée contre ses héritiers, s'il n'en résultait, explicitement ou implicitement, une disposition au profit d'autres personnes.*" Na deze uitspraak verwijst de heer DEMOLOMBE naar eene andere plaats van zijn werk, waar echter over deze quaestie niets te lezen valt.

Zijne meening wordt gedeeld door de heeren AUBRY

en RAU, welke in hun „Cours de droit civil français,” 7e deel blz. 12, evenmin veel zorg aan de correcte behandeling van dit twijfelachtige punt besteden. Zij decreteeren als volgt: „Il y a mieux, un acte de dernière volonté peut valoir comme testament, quoiqu'il ne renferme que des dispositions relatives à la sépulture de son auteur, que le testateur se soit borné à révoquer tout ou partie de ses dispositions antérieures sans faire de dispositions nouvelles, ou qu'il n'ait disposé de tout ou partie de son patrimoine que d'une manière implicite ou indirecte, par exemple, par voie d'exclusion de quelques-uns de ses héritiers ab-intestat.” Motiveering van deze uitspraak wordt ook te vergeefs bij hen gezocht.

LAURENT in zijne „Principes de droit civil”, deel XIII, geeft, ofschoon buitengewoon kort, een duidelijke uiteenzetting van de onderhavige rechtsvraag en hoewel wij zijne slotsom liever anders gezien hadden, is zijn advies in deze van zeer veel gewicht. Men zou aanvankelijk niet verwachten, dat ook hij mede zou gaan met de opinie van de genoemde schrijvers, in zoo verre zij uitsluiting van enkele wettelijke erfgenamen voor eene geldige uiterste wilsbeschikking houden; te meer niet daar wij hem hooren zeggen: „un testament est incomplet quand par lui-même il n'est pas susceptible d'exécution, et tel était certes le testament qui ne faisait pas connaître les noms des légataires.” En elders: „Le testateur déroge à la loi qui établit l'ordre légitime des successions; cette loi est l'expression de la nature, ou, comme disaient nos anciennes coutumes, de la volonté de Dieu, car c'est Dieu qui fait les héritiers, puisque

c'est lui qui les fait naître dans la famille dont ils recueillent les biens. Certes on ne peut pas admettre facilement que l'homme s'écarte de la volonté de Dieu. Si le législateur le permet, c'est que les règles générales qu'il établit, peuvent, dans des cas particuliers, blesser l'équité. Mais pour que ces dérogations soient légitimes, il faut que le testateur les fasse avec entière connaissance de cause, dans la plénitude de sa liberté;" en toch kent hij bij uitsluiting van zekere wettelijke erfgenamen de nalatenschap toe aan hen, die de wet na de uitgesloten roept. Op blz. 532 § 482 v. lezen wij het volgende: "Il n'est pas même nécessaire que la disposition soit faite en termes directs; le testateur peut disposer par voie d'exclusion, pourvu qu'il indique suffisamment ceux auxquels doit revenir l'hérédité ou la portion de l'hérédité dont il exclut certains parents. Une veuve institue les nièces de son mari ses légataires universelles, puis elle révoque toutes les dispositions de dernière volonté qu'elle avait faites, en ajoutant: *vide plus, ma volonté est que toute la parenté de la de ligne paternelle sera et restera entièrement exclue de ma future succession.*" Cette exclusion n'avait qu'un sens, c'est que la moitié des biens qui, d'après la loi, aurait dû revenir à la ligne paternelle était dévolue, par la volonté de la testatrice, à la ligne maternelle. C'était donc une institution des parents maternels pour cette moitié. La disposition fut ainsi interprétée par la cour de Colmar et, sur pourvoi, par la cour de cassation. De même l'exclusion des collatéraux profite aux ascendants; car, dit la cour de Bordeaux, le testateur qui exclut un ou

plusieurs de ces successibles, attribue par cela même la part dont il les prive à ceux que la loi appelle à la succession à leur défaut; il n'est pas nécessaire de les désigner individuellement, puisque la désignation se trouve dans la loi. Il a été jugé que l'effet de l'exclusion subsiste, bien que le legs universel fait par le testateur devienne caduc par la renonciation du légataire; l'exclusion est une disposition implicite, indépendante de la disposition faite explicitement par le testateur; donc elle subsiste quand celle-ci devient caduque. Il y a plus, elle ne peut produire d'effet que par la caducité du legs universel, comme le dit très-bien la cour de cassation."

"Il ne faut pas confondre l'exclusion d'une partie des héritiers au profit des autres avec l'exhérédation absolue. Si l'exhérédation est absolue en ce sens que le testateur exclut tout ses parents de son hérédité, sans instituer personne, l'acte est nul, car ce n'est pas un testament, tout testament devant contenir une disposition de biens. Nous n'insistons pas, c'est une de ces thèses d'école que la pratique ignore; il n'est jamais entré dans la pensée d'un être raisonnable de déshériter tout le monde, en ne laissant ses biens à personne. Celui qui veut exhériter sa famille lègue ses biens à une personne quelconque." — LAURENT ziet bij deze laatste uitspraak blijkbaar het geval over het hoofd, zooals het zich echter in de praktijk meestal voordeed, dat n. l. in het testament wel een erfgenaam was ingesteld, maar deze vooroverleden was en de testateur kwam te overlijden, zonder zijn testament veranderd te hebben.

Wanneer men de jurisprudentie nagaat, welke over de besproken quaestie handelt, dan treft reeds bij eene eerste kennismaking, dat nimmer een vonnis door eenige rechtbank gewezen werd, of er werd in hooger beroep van gekomen of cassatie tegen aangeteekend, hetgeen wel pleit voor de onbeslistheid die op dit punt bestaat, te meer daar dikwijls door den hoogeren rechter een vonnis geveld werd in lijnrechten strijd met dat van den lageren. Onbegrijpelijk is het daarom, hoe SIREY 1850 2ième partie 598 met kalme zekerheid afzonderlijk in een noot kan verklaren: „C'est un point certain que l'on peut disposer par voie d'exclusion, aussi bien que par voie de disposition expresse;” en om dit aan te toonen verwijst naar een arrest van het hof van cassatie van 7 Juni 1832, het oudste dat wij in deze aangetroffen hebben, en dat wel is waar in denzelfden geest gesteld is, maar daarom nog niet boven allen twijfel verheven is. De feiten waren als volgt: Het hof van *Colmar* had den 22^{en} Juni 1831 de geldigheid uitgesproken van een testament, waarbij een zekere weduwe LOTZBECK zuiver en eenvoudig verklaard had, zonder eenige andere beschikking, dat haar wil was, dat al hare bloedverwanten in de manlijke lijn uitgesloten werden van hare nalatenschap. Tegen dit vonnis hadden de heeren DUGIED en consorten cassatie aangeteekend, doch zonder het gewenschte gevolg, want bij het genoemde arrest van 7 Juni 1832 werd in de volgende bewoordingen het arrest van het hof van *Colmar* bevestigd: „Attendu que l'écrit sous signature privée du 4 mars 1826, est revêtu des formes requises pour la validité des testamens olographes; qu'il contient en outre,

une disposition testamentaire, puisque la veuve LOTZBECK y déclare que sa volonté est que tous ses parens de la ligne paternelle soient exclus de sa future succession; d'où l'arrêt a pu induire justement que, par cette déclaration, la veuve LOTZBECK appelle exclusivement ses parens de la ligne maternelle etc. Rejetto etc.

Een tweede maal dat de rechter over deze rechtsvraag geroepen werd zijn oordeel uit te spreken, kwam de zaak voor bij de Arr. Rechtbank te *Appingadam*, en daar dit de conige keer is geweest dat ze in Nederland zoowel door de Rechtbank, het Hof als den Hoogen Raad is onderzocht, willen wij er hier wat uitvoeriger over uitweiden; des te eerder, wijl de eenigszins onduidelijke wijze waarop dit geval wordt medegedeeld (v. D. HONERT IX, blz. 272 n°. 288) alleszins eene breedvoeriger vermelding, inzonderheid van de feiten, noodzakelijk maakt. Stellen wij voorop, dat als sleutel op het raadsel hetwelk v. D. HONERT opgeeft, het wenschelijk is aan te nemen, dat zeker erflater A behalve een testamentairen erfgenaam B, vijf erfgenamen *ab-intestato* naliet, zijnde twee broeders C en D, en de afstammelingen van eenen vooroverleden broeder of zuster E. G. en J.

A. nu, had een testament gemaakt, waarbij hij, met vernietiging van alle vroegere uiterste wilsbeschikkingen, aan B. advocaat en notaris wonende te *Stedum*, het recht en de bevoegdheid verleende om tot zijne nalatenschap toe te treden, in de plaats van zijnen broeder C., mits levenslang aan denzelfden uitkeerende de helft der vruchten van het erfdeel, hetwelk anders, volgens de

wet, op hem zou zijn gedevolveerd, en verder werd het erfdeel van D. gesteld onder administratie van B. onder genot van een vierde der vruchten, terwijl B. almede is ingesteld tot executeur testamentair, tegen eene belooning van *f* 3,000. Ten laatste hield het testament nog eene bepaling in omtrent het verbeuren van het erfdeel door den erfgenaam die de uitvoering verhinderde, aan den gemelden executeur B.

Bij een later testament van 24 Mei 1843, is bovenstaande uiterste wil bekrachtigd met eenige wijzigingen, als 1°. dat de aan C. den broeder van den erflater, besproken vruchten zich hoogstens zouden bepalen tot eene jaarlijksche uitkeering van *f* 200; 2°. werd D. van zijne nalatenschap uitgesloten evenals 3°. alle andere door de wet tot zijne nalatenschap geroepene erfgenamen; en 4°. dat de *f* 3,000 welke de testateur had vermaakt aan B., ook aan diens echtgenoot en bij vooroverlijden ook van haar, aan hunne kinderen zouden worden uitgekeerd.

Deze testamenten gaven nu aanleiding tot de procedures die na A's dood om diens nalatenschap werden gevoerd. De eenige duidelijke beschikking die gemaakt was over een gedeelte, was die ten bate van B. welke immers in plaats van C. dus tot $\frac{1}{3}$ der nalatenschap geroepen was, maar die ook al uit de duisterheid der woorden een argument putte, om zich als universeel erfgenaam te beschouwen. Zijn Excellentie de Minister van Finantiën, als belast met het beheer der Domeinen, afgaande op de uitsluiting van de erfgenamen *ab-intestato*, dagvaarde bij exploit van den 28^{en} October 1843 B.,

als erfgenaam en executeur-testamentair voor de Arr. Rechtbank te *Appingadam*, ten einde gerechtigd te worden verklaard tot $\frac{8}{12}$ gedeelte der nalatenschap van wijlen A. ten behoeve van den Staat. De huisvrouwen E. G. en J. gesterkt door hunne respectieve echtgenooten zijn in die procedures geïntervenicerd en hebben onder anderen dezelfde $\frac{8}{12}$ gedeelten opgevorderd, op grond dat die haar toekwamen als erfgenamen *ab-intestato*.

Aan deze laatste eischeressen is bij vonnis van den 2^{den} October 1845 van de Arr. Rechtbank te *Appingadam* hare vordering toegewezen, welk vonnis, met aanneming van de motieven des eersten rechters, zoo ten aanzien van de daadzaken als ten aanzien van het recht, is bevestigd bij arrest van het Provinciaal Gerechtshof in *Groningen*, van den 12^{den} Jan. 1847.

De uitspraak was gegrond dáárop „dat eene eenvoudige uitsluiting van de wettige erfgenamen, zonder aanwijzing van dengene die in de plaats der wettelijke erfgenamen zal erven, nutteloos is, aangezien bij gebreke van beschikking over de goederen, die *ex lege* aan de wettelijke erfgenamen toekomen, de wet de erfopvolging regelt.”

Tegen dit arrest heeft B. zich in cassatie voorzien en zooals wij in zijne conclusie lezen op den volgenden grond: „aangezien zoowel de Rechtbank als het Hof, door geen gevolg te geven aan hetgeen de testateur gewild heeft, dat na zijne dood zoude gebeuren, art. 922 van het Burgerlijk Wetboek heeft geschonden en art. 921 verkeerdt toegepast.”

Namens E. *cum suis* is daartegen genomen de vol-

gende conclusie welke wij hier zullen mededeelen voor zoover zij met het onderwerp dat wij hier behandelen in verband staat:

„Aangezien bij vonnis van de Rechtbank te *Appingadam* van den 2^{den} Oct. 1845 en het arrest van het Prov. Gerechtshof in *Groningen* van den 12^{den} Jan. 1847, hetwelk dat vonnis, met adoptie der gronden van den eersten rechter heeft bevestigd, is beslist, vooreerst, dat het de bedoeling des erflaters A., bij zijne uiterste wilsbeschikking in geschil, niet is geweest, dat B. zijne universeele erfgenaam zoude zijn; ten andere dat de verweerders zijn bloedverwanten van den erflater A., in zoodanigen graad als volgens de wet *ab-intestato* tot de erfenis moeten worden geroepen; ten derde, dat *in casu* niet het geval bestaat dat bloedverwanten ontbreken, en dus de twee derde gedeelten der nalatenschap van A. niet aan den Staat zijn vervallen; ten vierde, dat, aangezien B. niet is universeel erfgenaam der nalatenschap van A., en twee derde gedeelten dier nalatenschap niet aan den Staat zijn vervallen, deze twee derde gedeelten, volgens de bij de wet vastgestelde regelen, op de verweerders, als zijnde des erflaters wettige erfgenamen moeten vererven; en eindelijk ten vijfde, dat noch de bepaling van A. in zijn testament van den 24sten Mei 1843: „ten zesde sluit ik alle andere door de wet tot mijne nalatenschap geroepene erfgenamen van die nalatenschap uit”, noch eenige andere bepaling in het testament, eenige beschikking inhoudt over de goederen, welke de erfgenamen *ex lege* zouden erven;”

„Aangezien het middel van cassatie *au fond* bestaat

in het beweren, dat door de Rechtbank en het Hof art. 921 in verband met art. 922 van het B. W. verkeerd zou zijn toegepast, en dit laatste artikel, in verband met art. 1105 van het B. W. zou zijn geschonden;”

„Aangezien bij hetgeen *in facto* omtrent de bedoeling en den zin van de testamentaire dispositie vaststaat, de aangehaalde wetsbepalingen volkomen juist zijn toegepast;”

„Aangezien de wettelijke erfopvolging is de regel, de uiterste wilsbeschikking de uitzondering, vermits de wet de erfgenaam *ab-intestato* roept, met vergunning om geheel of gedeeltelijk bij uitersten wil te beschikken, en in deze zeer te recht is beslist, dat over een gedeelte *niet* bij testament beschikt is, waarvan in rechten het noodwendig gevolg is, dat de erfgenamen *ex lege* opkomen;”

„Aangezien art. 922 van het B. W. wel geene uitdrukkelijke erfstelling vereischt voor het bestaan van een testament, maar toch de beschikking des erflaters moet aanwijzen aan wien hij zijne goederen vermaakt, zoodat eene eenvoudige herroeping van vroegere testamenten voor eene geldige uiterste wilsbeschikking kan gehouden worden, dewijl daardoor de erfgenamen *ex lege* inderdaad weder worden ingesteld;”

„Aangezien evenzeer bestaanbaar is eene uitsluiting of onterving van een of meer wettelijke erfgenamen, mits bij die uitsluiting blijke van eene beschikking ten voordeele van de overige erfgenamen;”

„Aangezien *in casu* twee derde gedeelten aan niemand, noch uitdrukkelijk, noch ingewikkeld zijn vermaakt, en dus daarover *niet* is beschikt.”

Zoo werd geconcludeerd tot verwerping van den eisch tot cassatie.

Wij hebben reeds medegedeeld dat ook de Minister van Financiën zich tegen het bovenvermelde arrest in cassatie heeft voorzien, en nadat de gronden voor die voorziening bij memorie waren ontwikkeld en zoowel aan B. als aan E. *cum suis* waren wederlegd, is in zijnen naam eene conclusie genomen, welke ten doel had te be- toogen dat het Hof terecht had aangenomen, dat het niet des erflaters meening was geweest B. tot universeel erfgenaam in te stellen, doch dat vervolgens zoowel de Rechtbank als het Hof art. 879 *b.* in verband met art. 932 en 934 van het B. W. hadden geschonden en verkeerd toegepast; daar de medeverweerdere geen recht konden hebben op het betwiste $\frac{2}{3}$ gedeelte, omdat de testateur hen bepaaldelijk van zijne nalatenschap had uitgesloten, en zij als bloedverwanten dus noodwendig moesten geacht worden te ontbreken; dat vervolgens, daar er ook geen overblijvende echtgenoot bestaat, het gedeelte van de erfenis in quaestie aan den Staat moest vervallen, te meer daar er geene wetsbepaling bestaat waaruit zoude volgen, dat de bepaling van art. 879 *b.* B. W. niet evenzeer op een gedeelte eener nalatenschap als op eene geheele van toepassing zou zijn.

De procureur van B heeft in zijne conclusie geschreven, dat hij, ofschoon wel met eischer (de Min. v. F.) instemmende, dat het toelaten der medeverweerdere, die expresselijk zijn uitgesloten, is in strijd met de wet; echter niet kan inzien dat deze wetsovertreding eene verkrachting van art. 879 medebrengt, daar het

in facta is uitgemaakt, dat de institutie van den verweerder (B), in plaats van den broeder (C) des erflaters, in elk geval het recht bij dat artikel aan den Staat gegeven, ontoepasselijk maakt.

De conclusie van E *cum suis* bevatte 1°. eene verdediging van de bestreden vonnissen, 2°. eene bestrijding van de beweringen zoowel van B als van den Minister van Financiën en 3°. het volgende: „Aangezien de wet de erfopvolging regelt en geene onterving of uitsluiting in het recht bekend is, dan door overmaking aan een derde; zoodat eene uitsluiting of onterving, zonder zoodanige vermaking aan een derde, niet anders is te beschouwen dan als eene nuttelooze en zinledige uitdrukking, en het gevolg van zoodanige uitdrukking in een testament eenvoudig is, dat de testateur geacht wordt niet te hebben beschikt”;

„Aangezien de wet de begeerte en den wil van den erflater zeer zeker kan krachteloos maken, vermits de begeerte van den erflater is gesubordonneerd aan de wet, welke wil, dat, wanneer over eene nalatenschap niet is beschikt, de bloedverwanten erven zullen; Zoo concludeert enz.”

Na de pleidooien heeft de Procureur-Generaal bij den Hoogen Raad als zijne meening te kennen gegeven, dat werkelijk in het meergenoemde arrest art. 921, in verband met art. 922 B. W., door deze uitspraak is geschonden; dat dit art. 921 alleen is de *sedes materiae*; dat de interpretatie van dat artikel het pleit moet beslissen; dat wel is waar de wet doorgaands spreekt van beschikkingen *ten voordeele* van iemand of iets, maar dat

hieruit niet volgt, dat de verklaring van eenen testateur, dat hij wil dat deze of gene, die door de wet tot zijne nalatenschap zou zijn geroepen, daarvan zal zijn uitgesloten, als nutteloos en niet geschreven zou moeten worden beschouwd; dat voor zoodanige nietigverklaring eene afzonderlijke wetsbepaling noodig zou zijn; dat verder eene uitsluiting van wettige erven, ook zonder dadelijke aanwijzing van eenen anderen erfgenaam, buiten twijfel evenzeer eene beschikking over de goederen is als de meest positive erfstelling; dat overigens de erfgenamen ontbreken, zoodra zij niet tot de nalatenschap kunnen toetreden; dat dus óf de nagebleven echtgenoot, óf bij gebreke van dezen, de Staat de goederen verkrijgt, even alsof de eenige bloedverwanten in den *successibelen* graad onwaardig waren; en dat hij op deze gronden concludeerde tot toewijzing van den eisch in cassatie gedaan.

Vervolgens werd nog door den Heer Procureur Generaal gezegd: dat na het vroeger gesprokene, zijne meening verder den Hoogen Raad nauwelijks onbekend kon zijn, dat hier immers de quaestie zich oplost in de beantwoording dezer vraag: „Volgt uit de feitelijke beslissing van het Hof en van de Rechtbank, dat voor twee derden der nalatenschap van A., noch bloedverwanten noch een overgebleven echtgenoot zijn, die tot zijne erfenis geroepen zijn? Zoo die vraag toestemmend moet worden beantwoord, dan is het middel van cassatie gegrond; zoo ontkennend, dan moet het beroep worden afgewezen.”

„Dat er geen echtgenoot is, wordt niet betwist.”

„Dat de mede-verweerdere E. *cum suis* krachtens de

testamentaire dispositie niet tot de erfenis kunnen worden toegelaten, heb ik in mijne vorige conclusie trachten te betoogen."

"Maar dat is niet genoeg. Er moeten geene bloedverwanten hoegenaamd zijn in den successibelen graad, bij art. 908 van het B. W. bepaald. En nu zegt de Rechtbank in haar zestiende considerans, dat, zoo de medeverweerders al niet als erfgenamen konden worden beschouwd, dan nog de verweerder B. als erfgenaam is ingesteld in de plaats van des erflaters broeder C.; zoodat dus niet aan den Staat maar aan B. die twee derden *ex lege* zouden toekomen."

"Hier heeft de Rechtbank onnoodig haar oordeel geveld over het recht van B. om ook toe te treden tot de twee derden die C., ten gevolge van uitsluiting der anderen, *ab-intestato* van zijnen broeder zou erven, want daar de uitsluiting als geldig moet worden beschouwd, komt de nalatenschap aan den eenigen naasten bloedverwant die niet is uitgesloten, aan C. Tusschen dezen en dien advocaat en notaris, die bij de beide testamenten op eene zoo hoogst zonderlinge wijze boven alle naaste betrekkingen bevoordeeld is, kon het nu nog eene quaestie zijn, wie tot die twee derden is gerechtigd, maar voorzeker is de wet niet geschonden, door ze in deze omstandigheden aan den Staat te ontzeggen."

De Hooge Raad heeft de opvatting van den Procureur Generaal in zijn arrest gesanctionneerd en daartoe o. a. de volgende motieven aangevoerd:

"Overwegende, dat de rechter *a quo* de beschikking van den testateur, wat het recht betreft, niet gevonden

hebbende eene beschikking over diens goederen, dezelve daarom eenvoudig als nutteloos heeft geacht, doch dat daardoor ongetwijfeld de bepalingen der ingeroepene artikelen zijn miskend en geschonden, naardien nergens bij de wet is bepaald, dat zoodanige uitsluiting zoude zijn ongeoorloofd, en integendeel, zoowel in de uitsluiting van erfgenamen naar de wet, als in de roeping of aanstelling van andere, eene geoorloofde uiterste wilsbeschikking gelegen is, als houdende bepaling van wat men wil, dat na zijnen dood geschieden zal."

"O, toch, dat bij art. 922 van het B. W. met zoovele woorden is bepaald, "dat een testament of uiterste wil is eene akte, houdende de verklaring van hetgeen iemand wil, dat na zijnen dood zal geschieden"; en dat deze verklaring alzoo even zoowel zich kan bepalen tot uitsluiting als tot roeping van erfgenamen, en in het eerste geval het negatief gevolg moet hebben, hetgeen daarin ligt opgesloten, van zoodanige uitsluiting, voor zooverre niet anders bij de wet uitdrukkelijk voor het geheel of een deel is bevolen, en in het laatste geval, het affirmatief gevolg der instelling van den geroepene, en *eo ipso* der uitsluiting van anderen."

"O, dat hiertegen geenszins obsteert het bepaalde bij art. 921, houdende: "dat de goederen, welke iemand bij zijn overlijden nalaat, behooren aan zijne wettelijke erfgenamen, voor zooverre hij daarover niet bij uitersten wil wettiglijk mocht hebben beschikt;" aangezien in de uitsluiting der opvolging in die goederen van dezen, van zelf ligt opgesloten de roeping van anderen, wie dan ook, en alzoo de verklaring wat de testateur wil,

dat na zijnen dood, al of niet van zijne goederen zal worden; terwijl het beweren nergens wordt gerechvaardigd, dat iemand wel bij testament een of meer wettelijke erfgenamen kan uitsluiten, doch onder de mits, dat bij die uitsluiting blijke van eene beschikking ten voordeele van overige ergenamen."

Een derde maal heeft het testament van zekeren PAUL BABAUD-PRASNAUD aanleiding gegeven dat deze rechtsvraag behandeld werd, en wel voor het hof van *Bordeaux*, den 2^{den} Augustus 1850. Het olographisch testament ving aan met eene verklaring van den testateur: "que toutes ses affections sont aujourd'hui exclusivement concentrées: 1°. sur JEAN BAPTISTE BABAUD-PRASNAUD son père, 2°. A. B. P. son frère, 3°. E. B. P. sa tante, 4°. M. L. DUCOUDRAY-DUPIN sa belle mère, et que tous ses autres parents, ou alliés, à quelque degré que ce soit, lui sont plus ou moins indifférents;" verder hield het beschikkingen in over het vermogen ten behoeve van de genoemden, en eindelijk deze woorden: "maintenant, je déclare que mon intention formelle et irrévocable est que cette fortune ne puisse jamais, dans aucun cas et sous aucun prétexte, passer à mes héritiers collatéraux; si mon frère venait à décéder sans posterité, soit légitime, soit naturelle, qu'il se souvienne qu'enfreindre cette clause formelle et sacrée serait, de sa part, plus qu'un manque de délicatesse, ce serait un crime envers ma mémoire; je désire que mon père, comme usufruitier, et ma tante, dans la jouissance de la rente que je lui fais, se considèrent aussi liés par cette prohibition, et

ne fassent en rien profiter mes collatéraux de ce qui fut à moi." Bij het overlijden van den testateur was ARMAND BABAUD-PRAISNAUD, de broeder, reeds gestorven.

Het hof van *Bordeaux* nu, heeft de geldigheid van de testamentaire beschikking uitgesproken in een arrest, waarvan wij de overwegingen in rechten hier laten volgen:

"Attendu que, dans le système du Code civil, on peut disposer par testament, sous toute dénomination propre à déterminer sa volonté (art. 967); que, de quelque façon, en quelques termes que cette volonté se révèle, il suffit qu'elle ressorte du testament pour qu'elle doive être observée en tout ce qui n'est contraire ni aux lois, ni aux moeurs;"

"Attendu qu'exclure, c'est disposer; car le testateur qui exclut un ou plusieurs de ses successibles attribue par cela même la part dont il l'a privé à ceux que la loi appelle à recueillir, à leur défaut, et sans qu'il ait besoin de les désigner nommément;"

"Attendu que la déclaration de volonté du testateur, en parfaite harmonie avec le préambule du testament, exclut formellement de la succession tous les collatéraux; que l'exclusion est aussi générale, aussi absolue que possible, puisque le testateur veut que jamais, et en aucun cas, sa fortune ne passe dans leurs mains; que cette intention, qui ressort si explicitement des premiers termes dont il se sert, et qui forment un sens complet, ne saurait être restreinte ni affaiblie par la recommandation qu'il adresse ensuite à ses héritiers ou légataires; que cette recommandation dépose, au contraire, plus énergiquement de la ferme intention qui l'anime;

que sa volonté va au delà même de son pouvoir, et qu'après avoir repoussé ses collatéraux de sa succession, il fait encore, autant qu'il est en lui, un devoir à ses légataires de ne pas leur en transmettre la moindre parcelle;"

"Attendu, qu'à supposer même que la clause, dans son ensemble, ait le caractère d'une recommandation à l'adresse des héritiers légataires, elle n'en manifesterait pas moins clairement la volonté du testateur, d'exclure les collatéraux, et que cette volonté devrait être également obéie; et que l'exclusion subsiste, nonobstant le prédécès d'ARMAND BABAUD-PRAISNAUD;"

"Attendu que cette conclusion atteint tous les successeurs de la ligne maternelle dans laquelle il n'existe aucun ascendant; qu'ainsi, la succession se trouve intégralement dévolue à la ligne paternelle, et, par suite, à JEAN-BAPTISTE B. P. père; etc. etc."

"Par ces motifs, met l'appel au néant, etc."

Het laatste vonnis dat wij over deze rechtsvraag aantreffen, is van zeer recenten datum, het werd n.l. door de Rechtbank van Lyon den 8sten Mei 1884 gewezen, en is duidelijk uiteengezet in het W. v. h. R.

De feiten die er aanleiding toe gaven, waren de volgende: Zekere Heer GIRARD stierf te Lyon den 30sten Augustus 1883, noch bloedverwanten in de rechte lijn, noch natuurlijke kinderen, noch eene echtgenoot nalatende, maar wel een olographisch testament van 2 September 1878, waarin hij na eenige bijzondere legaten gemaakt te hebben, den Heer BOUVIER, een vriend, tot "légataire universel" en executeur testamentair benoemd

had, met de uitdrukkelijke wilsverklaring, dat niets van hetgeen hij bij zijn dood zou nalaten, aan de bloedverwanten in de zijlinie, hetzij van vaders- hetzij van moederszijde, mocht komen. De beschikking ten behoeve van den Heer BOUVIER nu, kwam te vervallen, daar deze vóór GIRARD overleden was, en de Fransche Staat, oordeelende, dat hier de irreguliere successie moest plaats hebben bij het ontbreken van overlevenden echtgenoot en natuurlijke kinderen, vroeg bij de Lyonsche Rechtbank aan, in het bezit der erfenis te worden gesteld.

De Rechtbank wees dit aanzoek af (1) als missende zoowel den feitelijken als den juridieken grondslag. Wat de feiten betreft oordeelt de Rechtbank, dat in de bovengemelde zinsnede geen formeele en abstracte onterving ligt, dat om redenen in het testament uiteengezet het wel duidelijk is, waarom de testateur den Heer BOUVIER verkoos boven zijn bloedverwanten, maar dat er *explicite* noch *implicite* uit volgt, dat hij ook aan den Staat de voorkeur gaf en dat dit des te onaanneemlijker is, omdat de erflater het vervallen van zijne beschikking kende, daar het vóóroverlijden van BOUVIER een jaar voor zijn eigen dood hem bekend was; dat hij echter zijn testament niet wijzigde en het dus duidelijk is, dat volgens de bedoeling van den erflater, het verval van het universeel legaat het verval van de uitsluitings-clausule meesleepte, zonder dat beide gescheiden konden worden."

Wat de juridieke ongegrondheid betreft, oordeelde de rechtbank als volgt:

---

(1) Weekblad van het Recht No. 5158.

„O. vervolgens zonder dat het noodig is den wil van den erflater nader te onderzoeken, dat in rechten, de ontervings-clausule niet geïsoleerd kan zijn, dat zij uit zich zelve niet kan gelden bij ontstentenis van eene clausule, welke eene erfstelling bevat, waaraan zij vastgeknoopt is;

„O, dat inderdaad bij het openvallen van elke erfenis, de wetgever zorg heeft gedragen om de erfgenamen aan te wijzen, aan wie zij toekomt; dat hij eveneens zorg droeg om hen dadelijk en rechtens in het bezit te stellen van alle goederen, rechten en actiën door den overledene nagelaten (C.C. 723 en 24);

„O, dat de erfgenamen die hun recht aan den wil des wetgevers ontleenen, niet uitgesloten kunnen worden, dan in de gevallen van onwaardigheid, welke limitatief door art. 787 worden aangegeven;

„O, dat deze grond de eenige is, die hun het voorrecht van tot de erfenis geroepen te zijn, kan ontnemen;

„O, dat dus de onterving, die uit het Rom. recht in onze vroegere wetgeving was overgegaan, en die door de decreten van 8 en 15 April 1791 verboden is, door den Code Civil niet is hersteld en geen enkele plaats meer in onze wetten heeft;

„O, dat het ongetwijfeld vrijstaat zijne wettelijke erfgenamen, wat het beschikbaar deel betreft, uit te sluiten; maar dat daartoe vereischt wordt, dat de testateur van de wettelijk vastgestelde erfopvolging is afgeweken, door op een zeker vaststaande wijze eene andere opvolging te scheppen, d.w.z. door over zijne goederen bij *dispositions testamentaires*, hetzij algemeene, hetzij

onder een algemeenen of onder een bizonderen titel, te beschikken; dat om zich daarvan te overtuigen, het voldoende is, zoo men let op de bewoordingen der artikelen 1002 en 893; dat in die beide artikelen, welke de bevoegdheid regelen, om in de wettelijke vormen zijne goederen na doode over te dragen, de wetgever steeds de woorden *disposer* en *dispositions* heeft gebruikt; waaruit volgt, dat eene onterving altijd vergezeld moet gaan van eene *disposition* ten behoeve van een bepaald persoon, om van kracht te kunnen zijn, en dat zij slechts geldt in zooverre als die beschikking, waaruit zij hare kracht ontleent, zelve niet is vervallen; enz. enz.;" kende de Lyonsche Rechtbank de nalatenschap, niet-tegenstaande de onterving, toe aan de bloedverwanten in de vaderlijke zijlinie.

Hiermede meenen wij te kunnen volstaan, zoowel wat de opsomming van de litteratuur als van de jurisprudentie aangaat.

Gaan wij er nu toe over de rechtsvraag van den beginne af te onderzoeken, om dan tot de eenige conclusie te komen, welke wij in deze bestaanbaar achten.

Eenvoudig gesteld is, zooals wij boven reeds zagen, de quaestie deze: Is de onterving van wettelijke erfgenamen, die geen aanspraak hebben op eene legitieme portie, eene geldige uiterste wilsbeschikking? Het is niet twijfelachtig, dat men aan de wettelijke erfgenamen, het hun door de wet toegedachte kan onthouden, door het aan een ander te geven, doch de reden van het niet verkrijgen, is nu niet een gevolg daarvan dat wij er hen

van hebben uitgesloten, maar daarvan, dat wij het aan een ander hebben toegekend. In dit geval is er niet zoozeer eene onterving van de wettelijke erfgenamen, dan wel eene instelling van andere, en dat de eersten niets ontvangen, is een gevolg van die instelling. Betwist en betwistbaar is slechts dit, of eene uitdrukkelijke uitsluiting van de wettelijke erfgenamen op zich zelve kracht heeft en de erfopvolging der uitgeslotenen belet.

Beginnen wij met na te gaan welke de argumenten zijn, die voor de bevestigende beantwoording dier vraag in hoofdzaak zijn bijgebracht.

a. Zulk eene onterving, beweert men, voldoet geheel aan de definitie in art. 922 B. W. van een testament gegeven. Het is eene verklaring van hetgeen iemand wil dat na zijnen dood geschieden zal. De erf-later regelt den gang van zaken voor het geval van zijn overlijden. Het is wel geene volledige regeling, want de erf-later zegt slechts wat *niet* moet geschieden, maar eene regeling is het. Wij mogen zelfs verder gaan en beweren, dat hij door de wettelijke of enkele wettelijke erfgenamen te onterven, *implicite* in verband met de bepalingen der wet, tevens aanwijst wat wel gebeuren moet. Want de erfenis valt nu noodzakelijk toe aan de niet uitgesloten bloedverwanten of aan den echtgenoot, of, als deze allen in de uitsluiting begrepen zijn, aan den Staat.

b. Eene tweede argumentatie, die zich aan de laatst vermelde beschouwing nauw aansluit, luidt als volgt:

De uitsluiting van wettelijke erfgenamen geldt eigenlijk niet als zoodanig, maar als erfstelling. Een erf-later

kan zijn wil even goed en met hetzelfde gevolg stilzwijgend te kennen geven als uitdrukkelijk verklaren.

Wanneer hij nu wettelijke erfgenamen onterft, wat doet hij dan anders, dan stilzwijgend de door de wet later geroepenen instellen? De onterving heeft kracht alzoo niet omdat ze onterving is, maar omdat ze tevens is eene stilzwijgende erfstelling.

c. Deze redeneering en die aan het slot onder letter a. worden nu tevens gebruikt, om eene tegenwerping, die te voorzien en ook werkelijk gemaakt is, te ontzenuwen. De bepaling van art. 921 kent de nalatenschap, voor zooverre de erfflater daarover niet bij uitersten wil, wettiglijk mocht hebben beschikt, toe aan de wettelijke erfgenamen. Welnu, zoo is er gezegd, de erfflater, die niets anders doet dan wettelijke erfgenamen uitsluiten, beschikt niet over zijne nalatenschap. Deze valt dus volgens art. 921 toe aan de wettelijke erfgenamen, en de onterving blijft derhalve krachteloos. Neen was het antwoord, zoo is het niet. In de uitsluiting ligt tevens eene instelling van anderen: de erfflater, die onterft, beschikt dus, en voor de *hereditas ab-intestato* is er geen plaats meer.

Thans tot de tegenovergestelde beschouwing overgaande, stellen wij dit op den voorgrond, dat de uitsluiting van wettelijke erfgenamen, nooit is eene beschikking ten behoeve van hen of hem, die door de wet na de uitgeslotenen tot de erfenis geroepen worden.

Er is niet, gelijk in de redeneering onder b. beweerd werd, eene stilzwijgende erfstelling van die na de uitgeslotenen door de wet geroepenen. Nemen we aan

dat de erfflater de bloedverwanten heeft onterfd, en noemen we hen A, terwijl hij eene vrouw B nalaat. Welnu, dan is het duidelijk, dat wij uit de uitsluiting van A onmogelijk met eenige zekerheid kunnen afleiden, dat de erfflater B tot erfgenaam gewild heeft. Want ten eerste is het niet zeker, dat hij de wettelijke bepaling, die aan B erfrecht toekent, gekend heeft, en in de tweede plaats, als hij B bepaald tot erfgenaam wilde, waarom heeft hij haar dan niet ingesteld? Nu hij toch zijn testament maakte, ware het voor hem eene geringere moeite geweest, eenvoudig en ondubbelzinnig aan haar zijne nalatenschap te vermaken, dan in den bekenden vorm raadsels op te geven. Het eenige wat wij zeggen kunnen, is het volgende: de erfflater zal met de erfopvolging van B wel vrede gehad hebben. Waarschijnlijk toch heeft hij geweten, dat de wet haar riep na A, en, aangezien hij haar niet heeft uitgesloten, schijnt hij zich bij de wettelijke bepaling te hebben willen neerleggen. Maar wie voelt niet, dat B dan nu ook erft krachtens de wet. Zij treedt als erfgenaam op, omdat de wet haar de erfenis toekent; en dat de erfflater er niet tegen heeft gehad, leiden wij juist uit het feit, dat de wet haar roept, af. Denk die wettelijke bepaling weg, en voor het gansche waarschijnlijkheidsbewijs van des erflaters wil, blijft niet de minste grond meer over. Zoo staat het dus vast dat in de uitsluiting van A *niet* ligt eene stilzwijgende erfstelling ten behoeve van B.

Nu laat het zich denken dat men dit toegeeft, maar beweert, gelijk men ook werkelijk beweerd heeft,

dat in de uitsluiting van A dan toch indirect ligt eene beschikking ten behoeve van B. Want dat de wet thans B roept, dat is dan toch het werk des erfaters. Had hij A niet onterfd, dan zou A door de wet geroepen zijn. Dat thans volgens de wet B moet erven, is derhalve het gevolg van de onterving van A. In die onterving ligt dus indirect eene beschikking ten behoeve van B.

Deze redeneering faalt, omdat ze steunt op eene *petitio principii*; zij zou juist zijn, als het vaststond, dat de onterving van A kracht heeft. Maar dat juist is het punt in quaestie. Neemt men die geldigheid aan, dan is er tegen het gansche betoog niets in te brengen; ontkent men haar, er blijft van de geheele argumentatie niets over. Zij kan dus nooit gebruikt worden, om de onterving als eene geldige uiterste wilsbeschikking te handhaven.

Maar er is meer. Wanneer men aanneemt dat uitsluiting, instelling is, dan is uitsluiting van bloedverwanten, instelling ten behoeve van den echtgenoot, en dan is uitsluiting van bloedverwanten en echtgenoot, instelling ten behoeve van den Staat, zoodat door deze instelling, de Staat erfgenaam is. Daar men in ziet dat deze redeneering toch al te zeer strijdt, zoowel met de woorden, als met de bedoeling van de wet, gebruikt men het volgende middel en zegt: de overledene heeft zijne erfenis als het ware tot eene verlatene gemaakt en nu laat de Staat zich in het bezit stellen. Wij veroorloven ons hier eene korte uitweiding om na te gaan, in hoeverre dit betoog voor ernstige handhaving vatbaar is. Op twee wetsartikelen steunt de geheele paradoxe, n.l. 1°. op

art. 576 B. W., luidende: „Gronderven en andere onroerende zaken die onbeheerd zijn en geenen eigenaar hebben, gelijk mede de zaken van dengenen die zonder erfgenaam overleden is, of wiens erfenis is verlaten, behooren aan den Staat.“ Of de onderhavige soort van testateurs zonder erfgenaam overleden is, deze quaestie behandelen wij straks, maar, vragen wij, is er iemand die zou willen staande houden, dat eene erfenis, als waarvan nu de rede is, „verlaten“ kan genoemd worden in den zin der wet? dat zij zou te brengen zijn tot de *successions abandonnées* van art. 539 C. C.? Het zou voorzeker eene eigenaardige uitlegging van het woord „verlaten“ zijn. Het woord geeft den indruk van onbeheerd, daar niemand zich er over ontfermen wil, terwijl juist op de nalatenschappen welke wij nu behandelen, altijd door minstens twee partijen geaasd wordt. Neen, kan men nu weder zeggen, daar valt het ook niet onder, maar onder de tweede categorie n.l. van zaken van dengenen die zonder erfgenaam overleden is. Oogenschijnlijk zou men meenen, dat hier meer voor te zeggen valt, doch wanneer men het in verband beschouwt met het tweede artikel waarop wij zoo dadelijk de aandacht vestigen zullen, dan blijft het resultaat toch even onvoldoende.

2°, art. 879 B. W. doet bij gebreke van bloedverwanten en van eenen langstlevenden echtgenoot de goederen aan den Staat vervallen; en, zeggen nu de voorstanders van de meening dat de Staat zich deze nalatenschappen kan toeëigenen, als de rechtmatige erven door zulk eene testamentaire beschikking niet mogen opkomen, dan ontbreken zij als het ware, en als zij ont-

breken, vervalt de nalatenschap aan den Staat. Men behoeft hier slechts te vergelijken hetgeen wij hierboven blz. 5 ter weerlegging van deze redeneering bij Prof. DIEPHUIS gezegd hebben, om het onbevredigende van deze geheele bewijsvoering in te zien.

Na de afwijzing nu van deze pogingen tot verwarring en verwatering van de quaestie, blijft er alzoo niets over dan deze vraag: *Is de uitsluiting van wettelijke erfgenamen, qua talis, en geheel op zich zelve beschouwd, naar ons recht, eene geldige uiterste wilsbeschikking?* Reeds terstond zij opgemerkt, dat dergelijke beschikking iets zonderlings heeft. Daar is iemand die omtrent de personen die van hem erven zullen, geene bijzondere wenschen heeft. Slechts een ding weet en verlangt hij, dat zijne wettelijke erfgenamen niet tot de gelukkigen moeten behooren. Het laat hem koud, het is hem totaal onverschillig, waar zijne nalatenschap blijft, wie zijne goederen zullen beuren, als de uitgesloten wettelijke erfgenamen het maar niet doen.

Het testament alzoo gebruikt voor een nieuw doel, niet om menschen te bevoordeelen, maar om hen te ontnemen datgene, waarop de wet hun aanspraak geeft; niet om iemand eene liberaliteit te bewijzen, dus een voordeel te verschaffen, waarop hij geen reden had te rekenen, maar om iemand een voordeel te ontnemen, dat hij wel reden had te verwachten.

Erkend moet worden, dat wij zoo het testament te zien krijgen in een licht, waarin wij zeker niet gewoon zijn het te beschouwen. Het vertoont zich aan ons oog

als middel van berooving in plaats van als middel van vrijgevigheid, van bestraffing in plaats van belooning.

Naar onze meening is deze opvatting van het testament zóó vreemd, dat wij *a priori* niet geneigd zijn, haar als die van onzen wetgever te beschouwen, althans vertrouwen gerechtigd te zijn, van hen die haar als in ons recht bestaande aannemen, deugdelijke bewijzen te verlangen.

Zijn deze er? Wij gelooven het niet.

Wanneer men meent met een beroep op het Rom. Recht hier te kunnen volstaan, dan achten wij dit geheel onvoldoende. Zeer zeker was dáár eene *exhereditio* bekend, doch uitsluitend van de bloedverwanten in de rechte linie. De bepalingen hieromtrent zien uitsluitend op den vorm dien men moest in acht nemen, wanneer men om zekere wettige redenen, zijne kinderen of ouders van de nalatenschap wilde uitsluiten. (1) Het eenvoudige instellen van een ander in plaats van de te onterven bloedverwanten, zooals in ons recht (natuurlijk altijd begrensd door de bepalingen omtrent de legitime), was in het Rom. Recht niet voldoende; men moest bovendien uitdrukkelijk verklaren, dat men zijn kind of ouders om deze of gene, in de 115de Novelle als geldig genoemde reden uitsloot.

Deze onterving nu is in ons recht niet bekend. Legitimarissen kunnen op geenerlei wijze ontèrfd worden. Gebeurde dit toch en bepaalde de erfplater: ik ontèrf mijne kinderen, dan zou deze wilsverklaring buiten

---

(1) cf. Inst. II. 13. Ulp. XXII 20-21-22.

effect gesteld worden. Ontnam hij hun de legitieme door er ten gunste van anderen over te beschikken, dan behielden de legitimarissen hun recht en de erfstellingen en legaten zullen eenvoudig met zooveel als noodig is, worden verminderd.

Wanneer alzoo het Rom. Recht de bevoegdheid tot onterving van de bloedverwanten in de rechte linie, van de legitimarissen in één woord, erkent, dan is voorzeker daaruit niets af te leiden, noch *pro* noch *contra*, omtrent de vraag die ons bezig houdt, nl. of het den erfflater vrijstaat den wettelijken erfgenamen de hun door de wet toegedachte *portio ab intestato* te onthouden, zonder tevens de personen aan te wijzen, die er in hunne plaats genot van zullen hebben. Wij willen niet onderzoeken of het geoorloofd is, aan wettelijke erfgenamen, niet legitimarissen, de nalatenschap te ontzeggen; immers dat men dit kan en mag bewerkstelligen door de erfenis aan een bij testament ingestelden erfgenaam te geven, staat *iure constituto* vast. De vraag is eenig en alleen, of het ons vrijstaat, de wettelijke erfgenamen uit te sluiten, zonder dat wij tevens aanwijzen wie dan wel als erfgenamen zullen optreden.

Met deze vraag heeft het feit, dat men te Rome zijne legitimarissen kon exheredeeren en dat die bevoegdheid in het moderne recht vervallen is, niets te maken. Indien er enig verband was, zou de Rom. leer tegen de bevestigende beantwoording van onze vraag pleiten. Want ook daar gold de *exhereditio* van legitimarissen ongetwijfeld alleen, zoo in hunne plaats andere erfgenamen ingesteld waren.

Met een beroep op het Rom. Recht komt men dus niet verder; maar waarop zou de bevoegdheid om te onterven zonder meer dan *wel* steunen?

Behalve de argumenten ontleend aan de valsche en hiervoren, bladz. 38 reeds veroordeelde beschouwing, als zou in de onterving tevens liggen eene stilzwijgende beschikking, hebben wij eigenlijk slechts één bewijsgrond gebruikt gevonden, of als mogelijk kunnen veronderstellen. Men zegt: de erfflater heeft de bevoegdheid zijne wettelijke erfgenamen of enkelen hunner van de nalatenschap nit te sluiten, zonder tevens anderen in te stellen, omdat hem die bevoegdheid nergens is ontnomen. Hij kan en mag het, want de wet zegt nergens, dat hij het niet kan en niet mag.

Het komt ons voor, dat deze bewijsgrond niet zeer krachtig en afdoende is. Om dit aan te toonen, zullen wij niet treden in een onderzoek van de rechts-philosophische vraag, of de mensch, krachtens zijne natuurlijke vrijheid, alles mag doen wat de wet hem niet verbiedt. Wij bevinden ons hier niet op een, om zoo te zeggen, onontgonnen terrein, zooals het natuurrecht het behoeft, zal er van zijne verbindende kracht sprake kunnen zijn. Wij bevinden ons op het gebied der erfopvolging, een gebied dat door het positieve recht aan alle kanten is geregeld en daardoor aan de heerschappij van het natuurrecht is onttrokken. Ontbreekt op het een of ander punt eene positieve wettelijke bepaling, dan moeten wij de leemte aanvullen niet uit het natuurrecht of naar natuurrechtelijke beginselen maar zóó, als met het stelsel der wet en de door haar gevolgde beginselen het best strookt. Voor het juiste inzicht nu in het stelsel

onzer wet, voor zooverre het bij onze vraag gemoeid is, is, gelooven wij, het volgende van groot gewicht. Er is een tijd geweest, en hij ligt nog zoo heel lang niet achter ons, waarop men de testamentaire opvolging beschouwde als den regel, en de erfopvolging bij versterf als de aanvulling, door de wet gegeven, voor het geval onverhoopt eene testamentaire opvolging ontbreken mocht. De testamentaire opvolging werd dus op den voorgrond geplaatst, en de wettelijke erfopvolging, *ab intestato*, op den achtergrond gehouden, bestemd om als een reserve diensten te practeeren, wanneer de eerste tekort schoot.

Maar naar welk beginsel moet nu de wetgever geacht worden zijne subsidiaire erfopvolging geregeld te hebben? Zij steunde, naar men meende, geheel op den vermoedelijken wil des erflaters. De wetgever riep tot de erfenis die personen voor wie de waarschijnlijkheid pleitte, dat zij, indien de erflater testament gemaakt had, ook tot zijne nalatenschap geroepen zouden zijn. Eigenlijk was het dus altijd de wil des erflaters, die de opvolging bepaalde; zijn verklaarde wil, als hij een testament naliet, zijn vermoedelijke wil, wanneer dit ontbrak. En vraagt men waarom de descendentes het eerst aan de beurt kwamen, dan is het antwoord, omdat de erflater geacht moest worden voor hen de meeste genegenheid gekoesterd en dus voor hen zijn nalatenschap bestemd te hebben. Waarom daarna de ouders en de broeders en zusters? Om dezelfde reden. En zoo vervolgens.

De bezwaren tegen deze theorie behoeven thans niet meer in het licht gesteld te worden. Ieder gevoelt dat dergelijke gissing naar hetgeen de erflater gewild zou

hebben, indien hij gewild had, hoogst avontuurlijk zou zijn, indien zij voor ieder concreet geval afzonderlijk gemaakt werd. Dat zij ten eenenmale ongerijmd is, indien zij, zonder te letten op de bijzondere omstandigheden van elk geval, voor alle gevallen te gelijk bij algemeenen regel gewaagd wordt, spreekt van zelf. De gansche theorie behoort dan ook tot een thans geheel verlaten wetenschappelijk standpunt; tot het standpunt, waarop men meende het gansche privaatrecht te mogen en te moeten verklaren als het product van den wil der private personen. Zij is eenvoudig een onderdeel van de beschouwing, volgens welke het gansche privaatrecht was eene regeling, niet door Maatschappij en Staat den menschen opgelegd, maar door hun eigen wil aan hunne onderlinge verhoudingen gesteld. Dat wetenschappelijk standpunt is thans verlaten, zoowel in het algemeen, als ook in het bijzonder met betrekking tot de erfopvolging *ab intestato*. Men stelt zich dientengevolge de verhouding tusschen de erfopvolging uit de wet en die volgens testament geheel anders voor.

De eerste, zoo leert men, is de regeling door de wet ons opgelegd, omdat zij het zoo verkiest.

De laatste daarentegen is niet anders dan eene door den wetgever aan den wil der private personen veroorloofde afwijking van den wettelijken regel. De wet wil, dat de erfenis kome aan de bloedverwanten, aan de familie en bij ontstentenis van familie aan den echtgenoot. Haar wil is echter niet absoluut; zij begrijpt dat in een bijzonder geval eene afwijking van den wettelijken regel wenschelijk zijn kan. De beslissing hierover laat zij aan den erflater;

met andere woorden, zij geeft hem de bevoegdheid bij testament voor zijne nalatenschap den regel der wet door eenen anderen te vervangen.

Het is, bij eenig nadenken, gemakkelijk in te zien, dat deze veranderde beschouwingwijze invloed moet hebben op de beantwoording der vraag, die ons bezig houdt. Stelt men zich op het thans verouderd standpunt, dan ligt een bevestigend antwoord voor de hand. Is de erflater bevoegd, zijne wettelijke erfgenamen of enkele van hen van zijne nalatenschap uit te sluiten, zonder tevens ten behoeve van anderen over zijne goederen te beschikken? Zeer zeker mag hij dat, beslist men dan. Want waarop steunt de wettelijke erfopvolging? Immers op zijn vermoedelijken wil. Indien hij dus bij testament duidelijk te kennen geeft, dat hij de wettelijke erfgenamen niet wil, dat wettelijke erfopvolging niet strookt met zijn verlangen, dan dient men deze wilsverklaring na zijnen dood te eerbiedigen, want boven zijn vermoedelijken staat zijn uitgedrukte wil. Met deze thans verworpen beschouwing nu, valt ook haar uitvloeisel.

Wie zich op het nieuwe standpunt stelt, ziet de zaak geheel anders in. De wet stelt een regel, doch geeft tevens den privaten personen de vrijheid, van dien regel af te wijken. Staat het hun nu vrij de wettelijke erfgenamen uit te sluiten zonder meer, zonder de bepalingen der wet te vervangen door zoodanige, welke meer met hunne inzichten strooken? M. a. w.: mogen zij de regeling, die de wet het best acht, opheffen zonder hun eigen bedoeling te openbaren en er de regeling, die zij zelve verkiezen, voor in de plaats te stellen?

Op het nieuwe standpunt kan deze vraag niet zoo gemakkelijk uit het beginsel zelf beslist worden. De wet moet ons het antwoord geven. Onderzocht moet worden, hoever de door de wet aan de private personen verleende bevoegdheid tot afwijking van de wettelijke regeling der erfopvolging gaat.

Reeds *a priori* is men, bij deze beschouwing, tot het antwoord geneigd, dat zij niet zoover gaat als de tegenpartij beweert. Hoc, de wet zou de erfopvolging regelen naar de wijze, die haar voorkomt het meest in overeenstemming te zijn met de sociale toestanden, met hetgeen de aard der maatschappelijke verhoudingen eischt, en zij zou toch den privaten personen verlof geven hare regeling buiten werking te stellen, zonder dat zij tevens de moeite nemen die regeling door eene andere te vervangen? Zij zou tot ons zeggen, niet alleen: zoo wil ik het, indien gij het anders wilt zeg het dan; maar ook: zoo wil ik het, indien gij het niet zoo wilt, zonder te weten waarom niet, en wat gij liever zoudt willen, dan hebt gij het maar te verklaren en ik neem mijn wil terug!

Doch, geven wij toe, dat deze onwaarschijnlijkheid *a priori* niet voldoende is. Hetgeen bij den eersten oogopslag onwaarschijnlijk schijnt, kan ten slotte toch blijken waar te zijn. Wij moeten de wettelijke bepalingen, waarbij de bevoegdheid tot afwijking van de wettelijke erfopvolging omschreven wordt, te weten de voorschriften omtrent de uiterste wilsbeschikkingen, nagaan, om te onderzoeken wat zij ons omtrent die bevoegdheid leeren.

Welnu, gaan wij daartoe over, dan vinden wij ons

vermoeden ten volle bewaarheid. De wet bespreekt de onderscheidene beschikkingen die omtrent de goederen gemaakt kunnen worden. Wij zien, dat de erfflater door middel van erfstelling erfgenamen van zijne keuze kan stellen in de plaats van, of naast de erfgenamen van 's wetgevers keuze. Het blijkt, dat hij, dezen laatsten de erfenis latende, hun de verplichting kan opleggen aan zekere aangewezen personen legaten uit te keeren. Maar waar wordt hem de bevoegdheid gegeven de wettelijke erfgenamen eenvoudig uit te sluiten, zonder tevens anderen te benoemen in hunne plaats? Noch in onze, noch in eenige andere wetgeving, voor zooverre onze wetenschap gaat, vindt men die bevoegdheid erkend. Zij, om nu bij onze wetgeving te blijven, zij rept er met geen woord van, men zal te vergeefs naar eene bepaling zoeken, die, al is het dan ook maar uit de verte, op haar bestaan wijst. Maar dan mogen wij ook niet aannemen, dat zij bestaat. Dat zou, zachtst geoordeeld, eene ongeoorloofde aanvulling, of liever, uitbreiding van de wet worden.

Men stelle zich den stand der zaken duidelijk voor oogen. De wet stelt regelen van erfopvolging maar geeft ons tevens de bevoegdheid erfstellingen en legaten te maken en daardoor het vermogen, in ieder bijzonder geval zelve regelen van erfopvolging te stellen, die dan voorrang hebben boven de wettelijke en de werking van deze beletten zullen. Verder gaat de wet niet. Met geen woord geeft zij te kennen dat wij ook, niet indirect door het voorschrijven van eene eigene regeling der erfopvolging, maar direct, door eene eenvoudige onterving

der wettelijke erfgenamen zonder meer, de wettelijke regeling der erfopvolging buiten werking stellen kunnen.

Maar dan mogen wij het ook niet, en blijft het dus, indien wij het toch deden, zonder dat er op onze wenschen geteld wordt, bij den wettelijken regel. De wetgever heeft nergens gezegd: zie hier de regeling der erfopvolging, welke ik u voorsla; hebt gij er echter geen vrede mede of behaagt zij u niet, en verklaart gij dat op wettige wijze bij testament, dan blijft zij buiten toepassing. Het eenige dat wij naast de wettelijke erfopvolging in de wet erkend vinden, is de bevoegdheid der personen om erfstellingen en legaten te maken. Hun nu bovendien de bevoegdheid te geven tot enkele onterving der wettelijke erfgenamen is niet eene eenvoudige consequentie van het bepaalde, maar de invoering van eene nieuwigheid.

Komt het ons nu reeds voor, dat hiertegen al weinig in te brengen is, er is nog meer, want wij treffen in de wet eene bepaling aan, waarin deze beschouwing ten volle wordt bevestigd. Wij hebben hiermede het oog op het voorschrift van art. 921, dat trouwens van den beginne af aan, in de quaestie is gemengd geworden en ook door ons boven reeds ter sprake werd gebracht, doch welks strekking hier zich eerst vertoont in het juiste licht.

De goederen welke iemand bij zijn overlijden nalaat, behooren aan zijne wettelijke erfgenamen, voor zooverre hij daarover niet bij uitersten wil wettiglijk mocht hebben beschikt. Duidelijker dan zij het hier doet, kon de wet zich zeker wel niet uitdrukken. Mijne regeling geldt, zegt zij ons, zoo dikwijls gij er niet eene andere voor in

de plaats gesteld hebt. Hebt gij dat niet gedaan, doch slechts uw tegenzin tegen mijne voorschriften uitgedrukt, dan gaat zij door. Het is alsof de wetgever de twistvraag, die zou worden opgeworpen, voorzien heeft en daarom het afdoende middel om haar te beslissen bij de hand hield.

Men heeft, gelijk van zelf spreekt, het grootte belang van art. 921 voor de beantwoording van onze vraag altijd ingezien, en juist daarom getracht er aan te ontkomen door middel van het betoog, dat in eene onterving van wettelijke erfgenamen toch eigenlijk eene beschikking ligt. Wij hebben echter de valschrheid van deze bewering reeds aangetoond en behoeven op het vroeger gezegde hier niet terug te komen. Het is dan eigenlijk ook al te duidelijk, dat wie niet meer doet dan wettelijke erfgenamen uitsluiten, wel zeer duidelijk te kennen geeft, wat hij niet wil, maar zich over de vraag, wat de plaats van het verworpene moet innemen, volstrekt niet uitlaat. Mr. LOKE moge deze opmerking spitsvindig noemen, naar onze meening is zij juist.

Zoo hebben wij dus gezien, dat eene erkenning van de bevoegdheid tot het onterven van wettelijke erfgenamen, zonder dat tevens worden ingesteld de personen die in hunne plaats zullen optreden, in de wet niet voorkomt en dat wij dus veilig kunnen aannemen, dat die bevoegdheid niet bestaat. Voorts zagen wij deze gevolgtrekking bevestigd door de bepaling van art. 921 en zouden ons betoog hier gevoeglijk kunnen eindigen, ware het niet dat wij onze tegenstanders nog uit een laatsten schuilhoek hadden te verdrijven.

Zij zouden toch kunnen wijzen, en hebben dat dan

trouwens, gelijk wij zagen, ook gedaan, op de zeer ruime definitie in art. 922 gegeven van het testament; in de meening dat in haar, gelijk zooveel meer, ook de bevoegdheid tot onterving van wettelijke erfgenamen ligt opgesloten. *Een testament is eene akte houdende verklaring van hetgeen iemand wil, dat na zijnen dood zal geschieden.* Een testament kan dus alle mogelijke wilsverklaringen bevatten, het eenige vereischte is, dat ze bestemd zijn eerst na den dood des erflaters in werking te treden. Aan dat vereischte voldoet eene onterving volkomen: het is eene wilsverklaring van den testateur, die na zijnen dood eerst werken moet. In art. 922 is de bevoegdheid tot onterven derhalve *implicite* vervat.

Doch ook dit argument kan een nader onderzoek niet lijden.

Art. 922 B. W. geeft de Romeensch-Rechtelijke definitie van het testament, die door hare onbepaalde uitgestrektheid aanleiding geeft tot rechtsvragen als die welke wij nu behandelen. Het Fransche recht heeft eene andere opvatting van het testament, die, ofschoon minder vaag, wel een weinig al te begrensd genomen is; men treft haar aan in art. 895 C. C.: het testament is een acte *„par lequel le testateur dispose de tout ou de partie de ses biens.”* Maar deze definitie was, zooals terecht werd opgemerkt, te eng. Een testament kan, ook naar het Fransche recht, bepalingen bevatten, die volstrekt niet zijn eene beschikking over de goederen. Doch dit alleen was in ons recht niet de reden van de verandering; deze was, zooals bekend is, gelegen in den strijd welke ontstaan was over de

vraag, of de akte, waarbij men niets anders doet dan een vroegeren uitersten wil herroepen, den naam van testament verdient.

Door het voorgaande zijn dus de veranderingen in het artikel, en is de weglating van de woorden „over zijne goederen”, voldoende geëxpliceerd; men wilde op die wijze de omschrijving van het testament in overeenstemming brengen met den inhoud dien het blijkens andere bepalingen hebben kan, en niet minder met de nieuwe redactie den bovenbedoelden strijd, die onder het Fransche recht ontstaan was, beslissen.

Ziedaar hetgeen men met de wijziging en verruiming van de definitie beoogde, maar dan is het ook duidelijk, dat zij met onze quaestie in geen verband staat. De bepaling van art. 922 is allerminst bestemd om uit te maken wat een testament bevatten mag. Dat moet blijken uit de verschillende wetsvoorschriften, waarbij den privaatspersonen de bevoegdheid wordt verleend omtrent de voogdij, de goederen, de begrafenis, het beheer hunner nalatenschap, de uitvoering van het testament enz. hunne voorzieningen te maken. Art. 922 B.W. wil niets anders dan, gegeven al die bijzondere voorschriften omtrent den mogelijken inhoud van den uitersten wil, daarvan eene definitie geven, die ze allen omvat. Derhalve is onmogelijk uit art. 922 af te leiden wat een testament bevatten mag; integendeel zijn wij gerechtigd aan onze van elders verkregen kennis van dien mogelijken inhoud de bepaling van art. 922 te toetsen en haar te verbeteren, indien het ons blijken mocht, dat zij er niet eene juiste abstractie van is.

Ook met een beroep op art. 922 derhalve komen onze tegenstanders niet verder.

Wanneer dit zoo is, kunnen wij er thans toe overgaan, als resultaten van ons onderzoek kortelijks de volgende stellingen te formuleeren.

Het staat den erflater vrij zijnen wettelijken erfgenamen te ontnemen hetgeen de wet hun heeft toegedacht, maar hij kan dit niet anders doen dan door zijne erfenis of eenig deel daarvan aan een of meer andere personen toe te kennen. De uitsluiting der wettelijke erfgenamen is dan het gevolg daarvan, dat het door de wet voor hen bestemde nu door de bij testament aangewezen personen verkregen wordt. Vallen zij weg, omdat zij vóór den erflater overleden of onbevoegd, of onwaardig zijn de nalatenschap te beuren, of haar verwierpen, dan gaat de wettelijke erfopvolging haren gewonen gang. Ditzelfde heeft plaats, indien de erflater niets meer deed dan zijne wettelijke erfgenamen onterven.

Dergelijke onterving toch is krachteloos.

Indien de erflater al zijne wettelijke erfgenamen uitsloot, komen zij desniettemin tot de erfenis en niet de Staat.

Sloot hij de naaste bloedverwanten uit, het zullen toch die naaste en niet de verdere zijn, die de erfenis beuren.

Heeft de erflater over een gedeelte zijner nalatenschap ten behoeve van zekere personen beschikt en van het overige, zonder er over te beschikken, zijne wettelijke erfgenamen of enkelen hunner uitgesloten, ook dan geldt hetzelfde. Het deel waarover niet beschikt werd

komt niet door recht van aanwas aan de ingestelden, want wij leven niet meer onder heerschappij van den Rom. Rechtelijken regel *nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*", maar wordt door de uitgesloten wettelijke erfgenamen gebeurd.

En eindelijk, indien de erfflater over zijne goederen beschikt heeft ten behoeve van een of meer personen, en met die erfstelling verbonden heeft eene uitdrukkelijke onterving der wettelijke erfgenamen, dan één van de twee:

óf de ingestelde erfgenaam beurt de erfenis en de wettelijke erfgenamen ontvangen nu niets, niet omdat zij zijn uitgesloten maar omdat er voor hen niets overblijft;

óf de ingestelde erfgenaam beurt niet, hetzij door vóóroverlijden, door verwerping, door onbevoegdheid of onwaardigheid en nu valt den wettelijken erfgenamen de erfenis toe, ondanks de onterving.

Hiermede eindigen wij dit opstel en besluiten wij met den wensch, dat de toekomst op dit punt van practisch erfrecht de meening, waarvoor ook wij in de bres springen, moge doen zegevieren.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Hij die wegens zwakte van geestvermogens, op eigen verzoek is onder curateele gesteld, verliest daardoor het *ius testandi*.

II.

Onder de voogdij bedoeld bij art. 507 B. W. komen niet de natuurlijke kinderen van den onder curateele gestelde.

III.

De weigering van de vrouw om met haren man samen te wonen, geeft dezen laatste slechts eene actie tot schadevergoeding.

IV.

Art. 748 B. W. is toepasselijk, wanneer de eigenaar over beide erven heeft beschikt, ten behoeve van verschillende personen.

V.

De schuldenaar is verplicht, de intressen der schuld tot den dag der consignatie toe, in gerechtelijke bewaring te geven.

VI.

In geval van art. 321 *b.* K. kunnen de eigenaars of medereeders volstaan met den afstand van de koopsom van het te goeder trouw verkochte schip.

VII.

Art. 277. W. v. K. is overbodig.

VIII.

De schipper is aansprakelijk voor daden verricht op bevel van den loods, ook wanneer hij verplicht is, zich van dezen te bedienen.

IX.

De bepaling van art. 29 *b.* W. v. Rv. is af te keuren.

X.

Ten onrechte heeft de Tweede Kamer der Staten-Generaal in hare zitting van 5 Maart, en de Eerste Kamer in hare zitting van 12 April 1886, de wederinvoering van de lijfstraffen in de gevangenis te Leeuwarden aangenomen.

XI.

Aanbevelenswaardig is de inrichting der pistole.

XII.

De redactie van art. 161 *c* en *d* van het gewijzigde W. v. Sv. is te verkiezen boven die van art. 183 *d* van het tegenwoordige wetboek.

XIII.

Art. 133 Prov. wet is in strijd met de G.W.

XIV.

De Kamers der Staten-Generaal zijn niet bevoegd te beslissen, of de betrekking die een der leden aanvaard heeft, al of niet een bezoldigd staatsambt is, en art. 91 al. 4 G. W. dus moet worden toegepast.

XV.

Ons tegenwoordig stelsel van voltalligmaking der militie door loting is, ofschoon af te keuren, in volkomen harmonie met dat van plaatsvervangning.

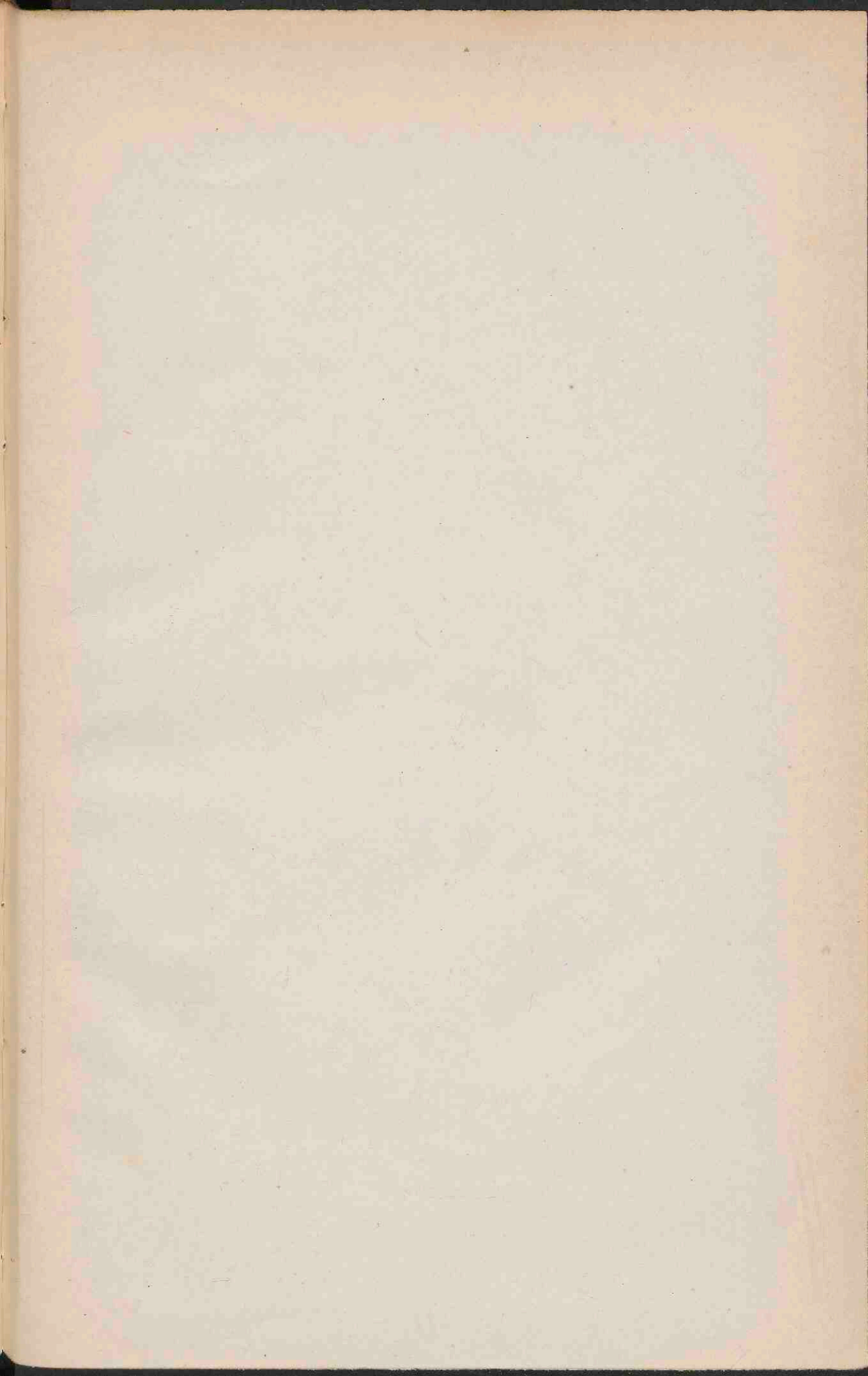
XVI.

Art. 52 van de wet op het Hooger Onderwijs is in strijd met art. 61 al. 1 G. W.

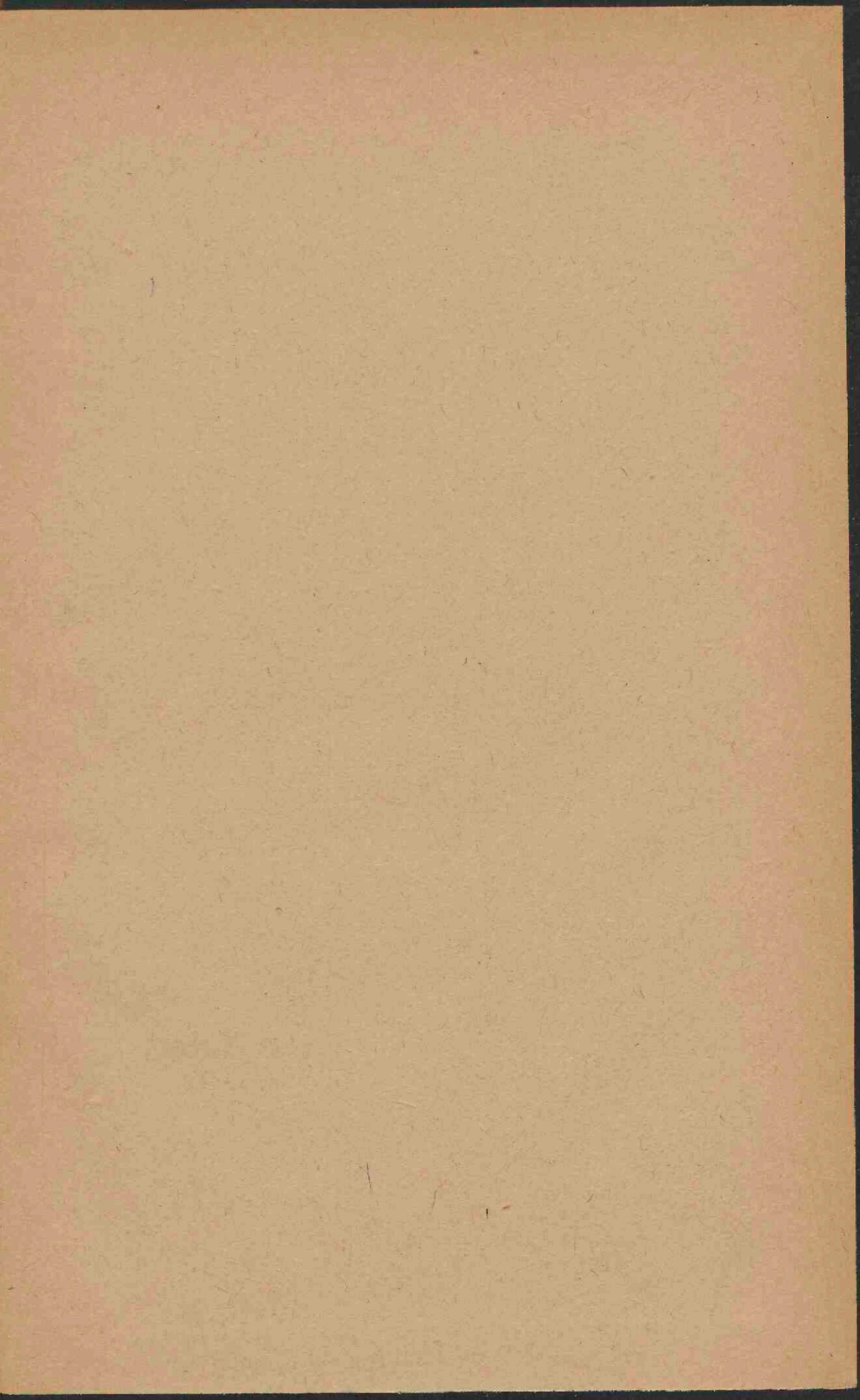
XVII.

Uitvoerpreniën, alleenlijk ingesteld om eene tak van industrie te bevoordecen, verdienen onvoorwaardelijk afkeuring.

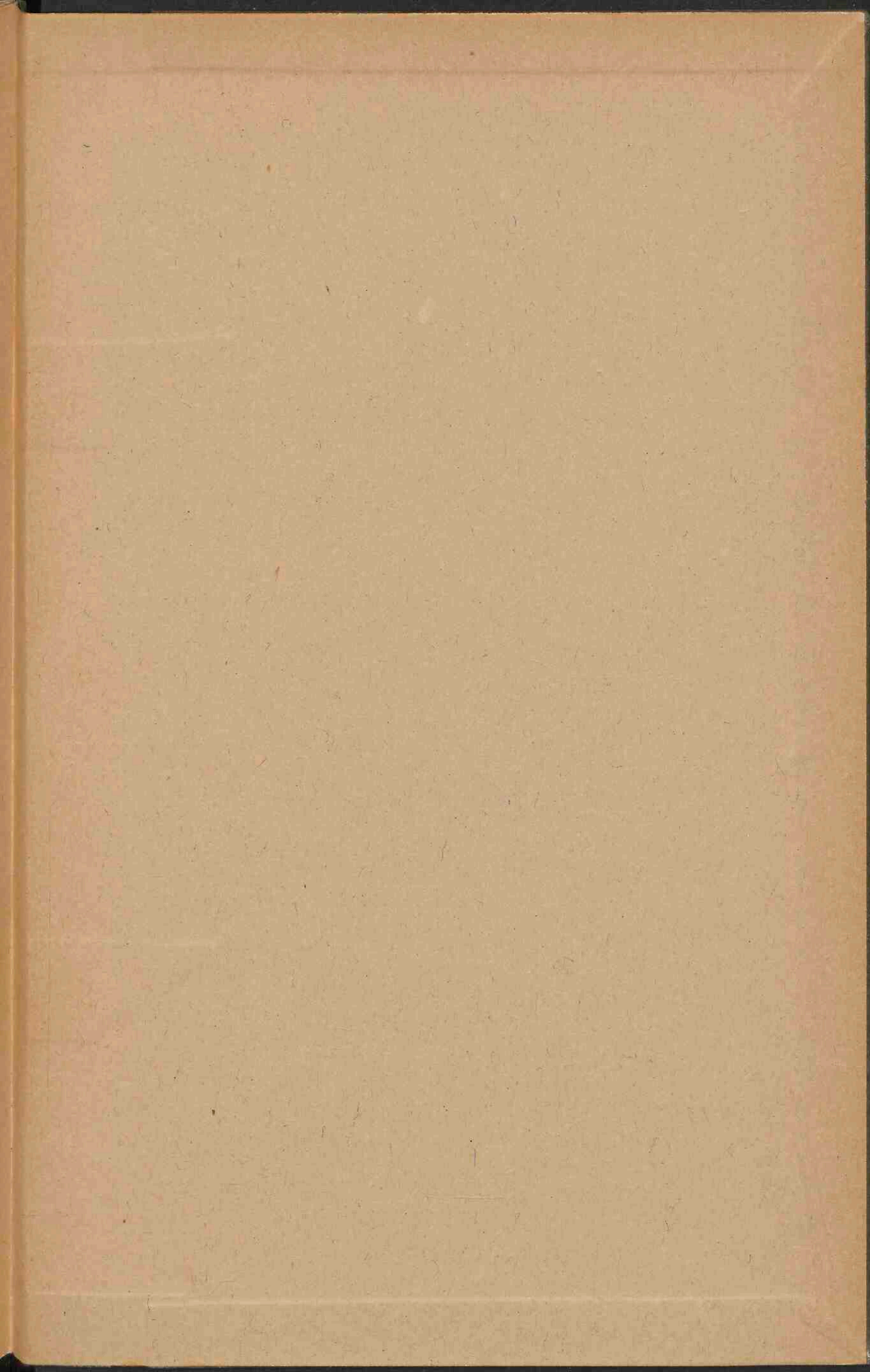

A